

Gamlebyen historielag

Skriftserie nr 13

Min barndom og ungdomstid i
Gamlebyen på slutten av 1800-tallet

Aksel Lunder

Forord

Aksel Gabriel Lunder ble født i 1880 og hadde sin barndom og ungdomstid i Gamlebyen i Oslo – det som den gang ble kalt Oslo, da som en bydel i Kristiania.

Aksel Lunder

Kilde: <https://www.industriarven.no/en-sosialist-blant-fiffen/lunder/>

I 1964 skrev Aksel Lunder sin livshistorie. Dette var svar på et initiativ arrangert av Nasjonalforeningen for folkehelse der de inviterte alle født før år 1900 til å delta, dvs til å skrive sin livshistorie. I dette, som fikk navnet «Minneinnsamlingen i 1964», ble folk invitert og oppfordret til å skrive om 15 hovedtema:

- Barndom til skolealder
- Skolealderen
- Sommerliv
- Vinterliv
- Avslutning av skolen
- Ungdomsliv
- Iakttagelser i denne tid

- Flytninger
- Religiøse bevegelser og foreningsliv
- Økonomiske spørsmål under oppveksten
- Politiske forhold
- Om sunnhetstilstanden
- Forandringer gjennom industrialiseringen, tekniske nyheter
- Giftermål
- Hendelser senere i livet

Svarene på disse ligger arkivert i Norsk Folkeminnnesamling, ved Institutt for kulturstudier og orientalske språk i Oslo, på Universitetet i Oslo. Tilsvarende landsomfattende innsamlinger ble gjennomført i 1981 og 1996 etter invitasjon til alle personer født før 1914 og 1930 til å skrive ned sin livshistorie. Ifølge LokalhistorieWiki¹ finnes det nå omkring 4 600 slike selvbiografiske fortellinger - fordelt på 160 000 manuskriptsider - arkivert i Norsk Folkeminnnesamling. I 1970 utga Rolf Fladby og Arthur Gjermundsen, som redaktører, *Oslo og Akershus i manns minne*², med et utvalg av livshistorier fra 1964-innsamlingen av personer oppvokst i Oslo og Akershus. I denne boken er livshistorie fra 26 personer fra Oslo tematisk oppdelt og gjengitt, men livshistorien til Aksel Lunder er ikke med her. I 2008 sendte forfatteren og lokalhistorikeren Gunnar Pedersen³ (1930-2018) oss Aksel Lunders manus av hans livshistorie, med spørsmål om det kunne være av interesse for Gamlebyen historielag. Av forskjellige grunner har denne spennende livshistorien blitt liggende, men bedre sent enn aldri...

Livshistorien som Aksel Lunder skrev er lang – 158 maskinskrevne sider (60.154 ord) med 1,5 linjeavstand. De første 65 sidene av originalmanuset omhandler hans barndom og oppvekst i Gamlebyen, dvs. til han i 1902 som 22-åring flyttet til Narvik for å arbeide på Ofotbanen. Det er denne første delen av livshistorien, dvs. hans barndom og oppvekst i Gamlebyen, som er gjengitt her. Etter Narvik arbeidet Aksel Lunder som lokomotivfører på Rjukanbanen og bodde på Notodden, hvor også er begravet. Han gikk av med pensjon i 1941 og døde i 1966. Hans livshistorie etter ca 1902 er også spennende gjengitt i originalmanuset, men utelatt her fordi det foregikk i helt andre deler av landet

---

¹ For mer informasjon, se: <https://lokalhistoriewiki.no/Minneoppgaver>

² Utgitt av Det norske samlaget, Oslo, 1970.

³ https://lokalhistoriewiki.no/Gunnar_Pedersen

enn i Gamlebyen i Oslo. Men at han hadde skrive- og diktertalent og ellers var en svært begavet mann er det ingen tvil om. Hans sønn forteller at hans far skrev flere revyer i Notodden for bl.a. Notodden Mannsangforening og Håndverkerforeningen.

I manuset som er gjengitt her er det ikke foretatt noen endringer av stavemåter eller skrivestil i forhold til Aksel Lunders originalmanus, bortsett fra:

Forkortelsen «Kra.» stavet ut til «Kristiania». Ellers er det bare noen få, opplagte stavefeil som er blitt rettet opp. Enkelte ord og bokstaver i originalmanuset har tydeligvis ikke vært mulig å lese eller forstå – disse er vist med *-tegnet der det forekommer, med fotnote som forklarer dette. I denne utgaven er det også satt inn fotnoter for henvisninger til kilder og annen relevant informasjon – de var ikke med i originalmanuset. Aksel Lunders skrive- og fortellerstil er fargerik og forførende – preget av muntlighet og presise ordvalg. Et virkelig skrivetalent.

Erindringer

Min far var vagtmester eller Pedel på Oslo skole, eller som den nu heter, Gamlebyens skole, og jeg bodde der til jeg var 15 år.

Far og mor var opprindelig bønder, men på grund av di vanskelige tider som det var for bondeyrket omkring 1870 årene solgte de sin siste eiendom, gården Lunner i Høland og flyttet inn til byen som det het, til Kristiania.

Vi var ialt 12 søsken, men derav døde 4 som mindreårige.

Jeg var den yngste eller "skrapkaka" og ble født den 20. oktober 1880 i Kristiania. I dag⁴ er det bare 2 av os igjen i live, min søster Theoline som snart fyller 87 år og jeg som er 74 år.

Min søn Kristian har bedt meg å skrive ned mine erindringer og jeg gjør et forsøk. De er jo ikke så mærkelige, mit liv har jo trillet på en jevn landevei og særlig i vor tid er det jo millioner av menesker som har hat mere spændende oplevelser. Men alligevel - jeg skriver dem ned, kanskje jeg kan fortælle lidt om en tid som er svunden og som aldrig kommer igjen, om levevilkår og arbeidsforhold og har de ikke interesse for andre tror jeg nok at mine sønner og etterladte vil læse dem med glæde. Først vil jeg fortælle lidt om Gamlebyen, der jeg som gut og ungdom mødtte livet frisk og glad, og levde op i et godt harmonisk hjem unner mor og fars kjærlige omsorg.

Hvordan så Gamlebyen ut omkring 1890. Skolen, bispegården og parken var da som nå de centrale deler av Gamlebyen. Parken bestod dengang av grønne plæner med et lavt gjærde omkring, og det var strengt forbud "at betræde plænen", nei, både barn og voksne måtte holde seg i grusgangene. Den eneste som fik gå i græsset var den gamle konen som plukket bikjelort op i en bønne. Da vi barna spurgte hende hvad hun gjorde med lorten, svarte hun at de solgte hun på Apoteket og der laget dem medicin av den. Midt i parken var det anlagt en fontene i en slags åttekant, men en dukkert her var ikke tilladt. Det var store trær og prydbusker over hele parken og langs St. Halvards gate var det en række med store gamle kastanjetrær. På sommeren var det musik i parken en kveld i uken, ellers var den et yndet møtested for elskende par, særlig da de mørke høstkvæller la sit skjærmende slør over idyllen. Gatebelysningen dengang var

---

⁴ «I dag» vil si 1964 – da dette ble skrevet.

gaslykter med lange mellomrum mellom lyktene og kunne neppe beskyldes for å være særlig opplysende. I utkantene av byen, i Ekeberg og øverst på Vålerengen var det parafinlamper som gatelys, med enda lengere mellomrum fra lampe til lampe.

For os barn var det en ære å få bære stigen eller oljelampa for lyktetænderen og det var stor konkurranse om det, det gikk i firsprang fra lykt til lykt, og fra den tid har man uttrykket "å stå i som en lyktetænder".

Til bispegården hørte den store bispehagen. Det var en stadig fristelse for æplehungerrike gutonger. Konowgården⁵ på hjørnet av Bispegaten og Oslogate har sin opprindelse i middelalderens Oslo. I min barndom var det præstebolig for Gamlebyen, det hørte også en meget stor hage til denne eiendom idet hele feltet fra Hovedbanens verksted til Bispegaten og mellom Smålensbanens gamle innkjørsport og Oslo gate, alt dette var en sammenhengende hage. Oslogate har ikke forandret seg meget og St. Halvards gate er også stort sett som den var. Den nye broforbindelsen til Lodalen og noen store byggeblokker samt Gamlehjemmet⁶ er kommet til i de senere år. Loelven smøg seg frem i idylliske buktinger og var et solid dele mellom Gamlebyen og Ekebergssiden til den falt ut i fjorden mellom Sjørenga og Grønli. Store løvtrær kranset elvebredden og gjorde den vakker og det var den herligste lekeplass sommer som vinter, sommeren seilte vi på flåter og dat uti. Vinteren gikk vi på skjøiter på isen, og våren da var det å løpe seier på isflakene, men det var ingen ufarlig lek. Jo Loelva var deilig selv om kloakken fra Ekeberg og Gamlebyen gjorde den til en grå seig suppe - hvor bare steinsild og igler kunne opholde livet. Nå er den forsvunnet, dirigert inn i Ekebergåsen for ikke å være i veien for den moderne tid. Hele det store arealet mellom kirkegården og St. Halvards gate over Kværner og stampa frem til jernbanelinjen til Bryhn var store løkker, jorder og haver. Fredreksenløkka - Onsumhagen og Alnafeldtløkka osv., det meste av dette er nå anektert av jernbanen med verksteder og lokremisser og skiftespor, men Kværner bruk ligger fremdeles på sin gamle plass og i år⁷ har det feiret 100 årsjubileum.

---

⁵ «Konowsgården» er det som i dag kalles Ladegården. Da dette ble skrevet bodde godseier Hans Konow (1815–96) her. Han bodde der i ca. 50 år, eide en rekke eiendommer og drev Jordal teglverk.

⁶ St. Halvardsgate 28, opprinnelig bygget som Peik Chokoladefabrik A/S, men ombygget til gamlehjem i 1924. Nå heter det St. Halvardshjemmet. Det eies av Kirkens bymisjon og drives som et et bo- og omsorgstilbud.

⁷ Dvs i 1964.

Her på disse løkker og med elven som midtpunkt hadde, som jeg før har sagt, Gamlebyens ungdom den herligeste lekeplass. Her lekte vi indianer og hvit, her stod vi på ski, og gikk på skjøiter, eller vi ærtet gamle skomaker Risnæs som bodde i den gamle stua nede ved dammen som stedet kaldtes da elven dannet en kulp her, nei, her manglet en aldrig noe å ta seg til, og alt var morsomt.

Hele Grønlia var åpne jorder hvor sauedrifter og krøtter om høsten fikk gå på gras til de havnet hos slakteren.

Fra Oslo gate helt til Akerselven var det på begge sider av Schweigårds gate trælattomter, bare noen få byg nærmest Oslo gate, derfra og op mot Galgeberg blev det bygget meget i tiden fra 1880 til 1900. Bodsfængslet ruver fremdeles i lannskapet slik det var, men de store jorder rundt det er nok beskært endel. Munkegaten var tidlig bebygget, men Munkebækken⁸ gikk stri i vårflommen under en bro i Oslo gate, like ved den gamle jernbanebolig som enda er i bruk. Hovedbanens verksted lå inneklemt og sotet den gang som nå, men var da å betrakte som et hovedverksted, mens det idag er bare et lite anex. Broen over Akerselven ved Schweigårds gate var den eneste broforbindelse for Akerselvens nedre del. Broen ved Bispegaten kom først omkring 1888. Fra jernbanens skiftetomter ut mot nedre del av Bispegaten lå det store ubrukte arealer, Grunningen.

Det var et yndet opholdssted for både bra folk, men enda mere for mindre bra folk, d.v.s. om sommeren. Her i det grønne, og hvor en politimann ingenting hadde å gjøre, her var det friluftsliv for Vaterlands skjøpheter⁹ og Alfonser og mangen bonde lå i græsset og sov rusen ut og våknet fyllesjuk og ribbet. Ved Bispebryggen var kultrafikken den dominerende. Her lå kulskutene tætt i tætt og leverte sin last til kulgrosererne Lie & Røer, Køla Pålson og de andre importører som hadde sine oplag her. Kulsamlere i alle aldrer plukket op smulene som faldt fra de rikes bord eller tok en klump av lasset. Fik man en bømte mer end en selv behøvet var det ingen sak å få solgt den, og 10 øre bømte var normalprisen. Ved Harald Hårdrådes plass lå Klosterenga mellem Schweigårdsgate og Åkebergveien.

---

⁸ «Munkebækken» er det som i dag kalles Hovinbekken.

⁹ Sannsynligvis stavfeil for «skjønheter».

Her var det en sports plass om sommeren og skjøitebane om vinteren. Det var idretsforeningenn Tjølve som holt til her. Restauratør Schørning drev i mange år østkantens sommerforlystelsessted Elverhøi, med inngang fra Harald Hardrådes plass. Det var både et festligt og vakkert sted med musik av militærmusikere med restaurang og optræden av artister og visesangere. Det var også theater med opførsel av "Til sæters" og andre stykker. Barbermester Adolf Østby som hadde sin barberforretning ved Vaterlands bro var som regel kvældens store nommer. Han var en dyktig visesanger med et bredt folkeligt humør og en god komikker og med Landstads soldat no sju og førr som specialitet. Jo mann kunde godt tilbringe en hyggelig kveld i parken på Elverhøi. Nå er jo alt dette bebygget. Der Arups gate går mellom skolen og jernbanelinjen kaldte vi for Hanseløkka etter Gamlebyens ældste kjøpmann som hadde kolonialforretning i sin gamle gård ved enden av parken i Oslo gate. Han dyrket grønsaker på løkka. (Det var ikke noe kasseapparat i butikkene dengang som holt orden i pengene, dem som expederte la pengene i skuffen etterhvert. Hansen var en gammel mann og kom som regel ned i butikken ved lukning og tok da kassen, d.v.s. pengeskoffen under armen så ut over betjeningen og sae "Har alle dere tat sit, så er det mit det som er igjen, godnatt". Det var mange gamle hus i Gamlebyen dengang. Der Apoteket holder til¹⁰ lå det en gammel enetasjes tømmergård hvor Knoff hadde restaurasjon.

Det var ikke noe flot sted – men Knoff sørget for underholdning, han spilte piano og sang kupletter og viser og manglet aldrig publikum. En annen restaurasjon kaldtes for "Biskoppen". Den holdt til i gården ved siden av Østl. Forbruksforening¹¹ mot Oslo gate. Indehaveren hadde vært tjener hos biskop Arup til biskoppen døde, nu drev han spisested og restaurasjon. Både Knoffen og Biskoppen var folkelige steder hvor mann gikk i arbeidsklær, og de hadde stor søkning etter arbeidstid.

I Bispegaten bodde lodsene. Husene var gamle og små, men koselige og gode hjem for store barneflokker. Et og annet av disse gamle husene står enda

---

¹⁰ Dvs dagens St. Hallvardsplass 1.

¹¹ Østlandske Forbruksforening, stor forretning som lå på hjørnet av Bispegaten/Oslogate, vis-a-vis Oslo Ladegård. Den ble revet i 1960-årene for å gjøre plass til E6. «Biskoppen» holdt sannsynligvis til i Oslogate 15, i de tidligere lokalene til Gamlebyen Gjestgiveri, senere Oslo Spiseforretning, nå nedlagt.

igjen, men idyllen er borte. Nikkolette¹² har i sit dikt "Min barndomsgate" tegnet et sandt og vakkert bilde av forholdene i Bispegata omkring år 1890. Mellom Loelven og Bispegata lå Loenga og Sørenga og her var det store løkker og jorder hvor gartner Lindbæk dyrket grønnsaker. Ute på Loenga hadde jernbanen sin gjødselrampe. Skulde man dit var det bare å gå etter lokta. Det var før vannklosettenes tid, og alt hvad Kristiania 's befolkning produserte av gjødsel ble kjørt dit av renholdsværkets folk og læsset på jernbanevogner og kjørt ut til bøndene. Her var også trøsttomter og Vesty-Ekeberg hadde sin sag og høvleri her. Ved bryggene her lå brigger og fullriggere og lastet høvlast som ble seilet helt til Australia.

I 1894 var statsbanens verksted i Bispegaten færdigbygget og tatt i bruk og store arealer av Lindbæks løkker og tomter ble lagt inn under jernb.område.

Er jeg i Oslo går jeg alltid en tur på disse gamle tomter og lar mindene strømme mot meg og oplever igjen ungdommens og barndommens glade tid.

Etter den tysk-franske krig i 1870-71 gikk det en deprisjonsperiode over Europa, og den nådde også til vårt land med betalingsindstillinger og konkurser, og kunne man ikke svare renter og avdrag slo banken eller kreditorene eiendommen til seg for en spotpris. Unionen med Sverige gav toldfri indførsel av svenske landbruksvarer til Norge ifølge mellomriksloven. De nye jernbaneforbindelsene over Scarlottenberg og Kornsjø gav let og god transport av landbruksvarer fra Sveriges rikeste distrikter til Østlandet og Kristiania. De store svenske godser med forholdsvis lettbrukt jord og billigere arbeidshjelp kunne levere bondens varer til billigere pris enn de norske bønder kunne. (Som expl. nevner jeg at svenske æggene dominerte markedet. De kostet i utvalg 1 krone sneset, altså 5 øre stykke. Når det var betalt for innsamlingen av æggene og for frakt med jernbanen, importøren skulle ha sitt og kjøpmannen også, fikk produsenten i Sverige neppe mere enn 2 øre stykket.) Kornet kom fra Svartehavslandene, idet norske skuter som seilet på Middelhavet med klepisk tok korn i retur tilbake til Norge og det ble billig korn. Driftsmåten i jordbruket her hjemme var gammeldags og noe maskindrift som kunne lette arbeidet fantes ikke likeså med alslags kunstgjødsel, dette uundværlige stoff som får to

---

¹² Nicolette var pseudonymet til dikteren Karen Sofie Hanssen (1879-1950), som vokste opp i Gamlebyen. I folketellingen av 1890 (da hun var 11 år) bodde hennes familie i Bispegaten 18, omtrent der dagens trikkeholdeplass «Middelalderparken» er. Se ellers: https://no.wikipedia.org/wiki/Karen_Sofie_Hanssen

strå til å vokse seg store og kraftige der det neppe var næring for et, det var ikke i bruk. Det var ingen samvirkebevægelse eller organisasjon som kunne støtte og hjelpe eller mildne følgen av krisen. Det kom også direkte uår, og far fortalte at havren frøs og måtte slåes som grønfor til dyra.

Far hadde også kausjonert for folk, og et par av disse forpliktelser blev aktuelle og måtte ordnes. Flukten fra landsbygda satte nok ind for alvor i disse årene. Barneflokket var som regel stor, men kun en "odelsgutten" kunne overta garden, de andre måtte enten gå som tjenere på farsgården eller de måtte ut av hiet og reise til Amerika eller til "byen" til Kristiania hvor den industrielle ekspansjon gav seg utslag i nye bedrifter som blev startet og som trængte folk. Min mor var ivrig for at man skulle opgi bondeyrket og reise til Kristiania, Amerika hadde de liten lyst på, det var så lang en reise dit og Dakota-prærien hørtes ikke bare tillokkende ut i de brevene som kom fra utvandrede slægtninger, som vi har tapt al forbindelse med, disse hvis etterkommere i dag er 100 % amerikanere, men jeg husker godt at mors bror Amund og tante Lina på sine gamle dage reiste over til sine barn og døde der. Det var nok hardt og sælge alt å forlate land og folk og komme til et sted hvor alt var fremmed til og med språket, men kanskje det alligevel var bedre end å være i hjembygda når arbeidskraften var slutt, når man tar den tids alderdomsforsorg i betraktning.

Mor og far undersøkte forholdene og fikk leiet seg en leilighet på to værelser og kjøkken øverst oppe i Kampebakken, samme sted fik de leiet fjøs og stallrom for kuer og hester. Mor skulle drive med kuer og levere melk i husene til faste kunder og far skulle drive som arbeidsvognmann. Alt var spartansk, men det var brukbart, men det værste var nok at nærmeste vandpost var oppe på Galgeberg, ca. 1 km. væk i krydset mellom Strømsveien og Enebakveien, og det skulle mye vann til dyra og en stor hushodning og alt måtte enten kjøres eller bæres.

En dag i 1876 blev så gården Lunner lyst til frivillig auksjon og alt blev solgt undtat nødvendig husgeråd + sex kuer, to hester samt kjøreredskap. Mor fortalte at auksjonsdagen var von. Slægt, venner og kjendte fra bygda og nabobygder hadde samlet sig i håp om et godtkjøp, eller for å træffe kjendte å ta med seg den moroa som det alltid følger med en auksjon og da lensmannen begyndte å rope op til salg måtte mor gå væk, hun orket nok ikke mere. Men også onde dager har en ende, og så var det til å sale, pakke og flytte. Det var ca.

4½ mil å kjøre og det måtte gjøres flere vendinger. Min ældste bror var dengang femten år, den næste var tretten og dernest var elve og ældste søster var ni. Alle måtte hjelpe til og etter tidens skik gjøre god nytte for seg og for alle gjalt det å finde seg tilrette i det nye miljø som var så ulikt det de hidtil hadde levd i. Både på skolen og i arbeidslivet fik bondeonga og bondeungdommen daglig gå igjennem, blev hånetog dængt for sin dialekt og klæsdragt, det tok tid innen de blev godkjendt av den innfødt befolkning. De som var i skolepliktig alder måtte begynne på skolen og den var plasert på Vålerengen i Danmarksgata. Da den var midlertidig var det leiet lokaler i noen leiegårder blandt annet i den gård som Vålerengens menighetshus nå holder til. En dag kom søster hjem og fortalte at læreren hendes som het Julsrud hadde bedt barna om å si fra hjemme at skolen trængte en pedel, og en solid mann kunne få plassen. Den var bare midlertidig og skulle ophøre da den nye skole som var under bygning i Gamlebyen var færdig, men far øinet en chance, tok på seg sin sin sorte vadmeldres og gik op til skolen og meldte seg som ansøker, og da han var en traust bonde som gav et tillidvækkende indtryk, samt stor og stærk og i sine beste år, fik han pladsen. Mor tok på seg renholdet av skoleværelsene, og hun og søster måtte etter en lang dag med hus og fjøsstel vaske skolerom, hvor mange vet jeg ikke. Senere fik de en toværelses leilighet i nærheten av skolen og de solgte da kuer og hester og samlet seg bare om skolearbeidet som var mere end nok. På dette tidspunkt blev jeg født. Da Oslo skole¹³ var færdig og skulle tas i bruk fik far plassen som Pedel der, han hadde jo vært midlertidig endel år. Tittelen pedel blev siden forandret til vagtmester.

Hans løn var kr. 80,- pr. måned som steg til kr. 100,-, frit hus, to værelser og kjøkken med alkover og kjelder i fælles bolig for overlærer og pedel, samt fri brændsel og lys. Det kan ikke nægtes for at forholdene hadde bedret seg. Mor kunne samle seg om husets stel og hadde ikke noe med renholdet på skolen længer. Men arbeidsmengden for far, alle hans forskjellige gjøremål som pedel var mere end en mann kunne greie og derfor måtte vi hjelpe til i skolen med kulbæring - fyring i ovner, tænde gasser i ganger og gårdsplass samt gå med meldinger om barn som forsømte - jo, det var nok å gjøre for os alle. Etter som tiden gik kom de ældste barna ut i arbeidslivet og. Da jeg var 12 år fik jeg jobben å bære kul til 1ste etasje i skolen. Far bestilte hos en blikkenslager to

---

¹³ Nå heter den Gamlebyen skole. Det først bygget i skolen sto ferdig i 1881.

store jernbøtter og der blev anskaffet en vannsæle eller åkk til å lægge over skuldrene mine, den måtte passe og ikke være hverken for stor eller for liten, fra den hang det to taugstroppe med jernkroker til å huke i bøtتهanken. Slik bar jeg da fra kjælleren og op i 1ste etasje to bøtter fulle av kul i gangen. Jeg bar til 8 klasseværelser og 2 kontorer, det blev mange vendinger før kassene var fulle og det måtte de være når det var kalt. Jeg har et minde fra denne tid som jeg aldrig kan glemme. Jeg kom fra kjælleren med kul, da kom der en klasse piker som måtte gå før meg. Jeg stod der med bøttene og ventet, satte dem ikke ned da de var så tonge å reise seg med. To piker holdt op dørene, det var en fjæranordning på disse så de gikk igjen når man slap dem. Da sidste elev paserte bad jeg pikene som holdt dørene åpne om også å holle dem for meg. Men lærerinnen, frk. Domesius, datter av en prest, kommanderte slip dørene, og de gik igjen for nesen på meg. Jeg fikk et hat til denne kvinne og det sitter den dag i dag. Jeg fikk i disse år mange inntrykk av skolen og skoleforhold, og jeg sier heldigvis, tiderne har forandret seg til det bedre. I de første år måtte min far til stadighet hente barn som forsømte skolen, det var særlig gutter det gjalt. På Gamlebyens skole gikk dengang barn som hadde sine hjem på Vålerengen, Kampen og Ekeberg, altså fra østkanten av Kristiania, slik som den dengang var, byens kanskje fattigste strøk. I mange hjem var det nok ikke fattidommen som var det værste, men "fylla", og al elendighet som følger med den. Barn fra slike hjem hadde det vondt både på skolen og hjemme og jeg så mange triste ting i mine barneår da jeg gikk med melding om forsømmelser og derved fikk et glimt inn i fattigdommen og elendigheten. Hvis barnet trods for skriftlig melding til forældrene fremdeles var fraværende fra skolen måtte far som før sagt hente det. Han måtte da op før en hvis mann fikk sko på seg om morgenen for å ta skulkeren på senga, og så var det å geleide ham til skolen for at han der skulle få den porsjon ris som alltid ventet ham, for atter å rømme i det første frikvarteret eller om leilighet var før. Det var alltid flere lærere tilstede når en eller flere gutter skulle ha ris. Det var som regel store og sterke gutter disse karene, og selvsagt heller ikke mors bedste barn, men lærerne var for manges vedkommende alt annet end elskelige væsener, det tør jeg påstå. Julingen foregik som regel i klasseværelset og til skræk og advarsel for os andre i hele klassens påsyn. Det hændte at første ris blev helt utslit, og ris no. 2 blev sat inn. Noen skrek og bad ynkelig for seg, men det hændte også at guttene satte seg til motværge og brukte avbrukne stolbein til værge, det var interessant for os som

så på, men stygge optrin som fæstet seg i minnet. På den tiden bodde der i Ekeberg en kvinne som blev kalt "Tjukke Marja". Hun hadde tre sønner Johan, Petter og Einar. Disse og mange andre var til stadighet i krig på skolen. Etter at de var blit voksne var de å finne på "Enbørje"¹⁴ som Kutorvsgutter hvis job det var å leie kuer og stuter fra torvet eller jernbanen til de forskjellige slaktere. Noe arbeide ellers gjorde dem neppe. Forfatteren Axel Maurer¹⁵ skrev i 90-årene noen viser med motiver fra Vatlandsbru og Kutørje, hvor han skildrer Kutorvguttens liv, og Tjukkemarja-gutten er også foreviget i visen "Tjukkemarja-gutten" på Prisjuhal¹⁶ dansa bortover den lange sal" til Kvæsersvalsens smektende melodi fra det samme tidsrom. Noen av de vanskeligste skolegutter blev sendt på skolehjemmet Toftes gave på Helgøya i Mjøsa. Skolehjemmet "Toftes gave" lå først i Kristiania. Så, fra 1858 til 1877, på Risebu i Ullensaker. Deretter på Helgøya i Mjøsa. E.B.)¹⁷ Blandt skoleungdommen hadde denne anstalt navnet Risebro, og det stod både skræk og gru av tanken å komme dit. Det var vel mye fantasi i fortellingene, men noe behageligt sted å komme til var det nok ikke.

Som sagt, mange av disse gutter skeiet nok ut, men det var også de som blev gode samfunnsborgere. Da de blev gamle nok tok de seg hyre og drog tilsjøs, og kom etter år og dag tilbake som dygtige sjøfolk. Ja, det var også de blandt dem som drev det til å bli både styrmann og skippere. En av de værste på skolen i sin tid, en gut med opnavnet Kristian Spelle, kom mange år efter hjem til os og hilste på min far og takket ham fordi han hadde vært snil mot ham unner henting på skolen. Nå var han 2den styrmann og var nok en solid kar helt igjennem. Da jeg gik i skolen i 5te klasse hadde jeg en lærer Gjerttveit til klasseforstander. Det var en usedvanlig hard og sterk mann med krop som en kjæmpe. Jeg ser ham enda for meg, den store kroppen, det brede ansigtet med det hårde træk om munnen og den vidbremmede sorte hatten og med sin spaserstok av spanskrør i hånden som færdig til slag.

Hvis det er noe sandhet i det gamle ordet at hvo som sparer sit ris, hater sin søn, ja, hvis dette ord innebær noe sandhet, da elsket denne lærer os særdeles

---

¹⁴ Usikkert hva dette er.

¹⁵ Sannsynligvis feilstaving av Axel Maurer (1866-1925), dramatiker, redaktør og teatersjef. Se: https://no.wikipedia.org/wiki/Axel_Maurer

¹⁶ Sannsynligvis den populære dansehallen «Frysjuhall», som hadde adresse Grønland 7.

¹⁷ Ikke mulig å tolke hva E.B.) betyr.

meget. Han hadde alltid ris stående i vann i skapet i klasseværelset, og det blev brukt særdeles flittigt. Dertil kom hans myke stok av spanskrør, og jeg tør påstå at der gik ikke en dag i året i hans klasse uten at en eller flere fikk spanskrør, og neppe en uke uten der blev brukt ris. (Da jeg, som før fortalt, hjalp far med kulbæring og fyring i klasseværelsene lurte jeg meg til å låse opp skapet til Gjerdtveit, tok riset og lempet det i ovnen. At han mistenkte meg er sikkert. Har du vært i skapet mit du forbannede Lunderguten, men han kunne ikke bevise noe.) Ventet mann og få spanskrør og mann hadde tid og anledning til det plaserte mann en skrivebok eller noe annet i boksa, men smalt det for hardt, mere end vanligt, da måtte boksa ned, og så var det ris som sidste ret. En lærer vi kalte "dama" slog også ved alle anledninger.

Var det komandert stilling og mann kom til å skrape lidt med foten, så var det grunn nok for en porsjon ris for synderen. At disse lærere var forhadet skal jeg fortelle et eksempel på. En dag på våren hadde de sammen gått en tur utover veien mot Bekkelaget. Noen gutter fra Ekeberg fikk se dem og på et passende sted samlet de seg som bøndene mot skottene ved krigen i Gullbrandsdalen og maltrakterede begge lærere med steinkast. Ja, dem gjorde også det som var enda værre. Den ene lærer hadde en søn som var begravet på Gamlebyens kirkegård. Guttene veltet gravstøtten og slog sund marmorduen på graven, dette for å hevne seg. Denne tildragelse tok hardt på vedkommende lærer, han fortalte episoden i min klasse flere ganger, men det forhindret ham ikke i å slå både like hardt og like meget i neste omgang.

Dengang var det ikke noe tilsynsutvalg ved skolene. Det blev først innført omkring 1895. Det var en større skandale på Grynerløkkens skole hvor to lærere Bø og Kaiser hadde julet noe rent utenfor det sedvanlige. En fru Sørensen som måtte være en meget myndig og pågående dame tok saken op. Der blev stor offentlig opvask med avisartikler og møter, resultatet blev at der blev valgt tilsynsutvalg av forældrene og der blev innført regler for avstraffelse, og fra da blev det bedre. (Vikingens redaktør Løvstad slog selvsagt stort op denne sak, og familien Kal Olsen fra Vika hadde reaksjonert møte på kammerset i Hellengata og vedtok en resolusjon til skolestyret, følgende vise stod også i Vikingen, men jeg husker bare 2 vers. Mel: For Norges kjæmpers fødeland.

Vi ere en nasjon vi med vi skolegutter lange,
di stakkars lærere di hvet at vi er ikke bange

Men kommer stokken altfor nær
Vi rækker tunga ut og ler
Å sier blot kom ikke her
for vi er ikke bange.

Fru Sørensen hun var så snil, Gud signe hendes stræven.
Hun gav os større frihet til å holde lurveleven.
Nu Bø og Kaiser holder fred,
di lægger sine våpen ned
nu tør di ikke komme med den mindste ørefigen.

På Gamlebyens skole hadde vi mens jeg var barn en frk. Hals. Hun var ca. 40 år og en striks lærerinnetype. Hun hadde gutteklasser fra 1ste til 3. Klasse. På grunn av gjensitting blev mange av guttene eldre end de skulle ha vært i forhold til klassen de gik i, og at de var uskikkelige var nok helt sikkert. En dag tok hun med seg sin bror som var løytnant i hæren på skolen og lot ham banke en av de store gutter, men dette fik overlæreren rede på og satte en stopper for det.

En annen gang skulle far foreta avstraffelsen. Far banket aldrig sine egne, og han var nok ingen prylemester for andres barn. Frøkenen stod utenfor døren og skulle høre på om alt gik ret for seg. Far syntes synd på synderen. Nå må du skrike sa far. Gutten skrek det han orket og far gjorde tempo. Frøkenen var vel fornøiet da hun kom inn, for efter skriket å dømme var det en fullværdig avstraffelse. En gang hun selv skulle rise en liten røver hadde hun en annen lærerinne til vidne. Det var en førsteklasing og han var liten av vekst. De la gutten over pulten og slog løs. Til begges forbauselse begyndte gutten å le. Frk. Hals stoppet op. Ler du din uskikkelige gut sa han, hold op eller skal du få mere ris. Jeg må vel le frøken, svarte gutten for tissetassen min er nedi blekhuset.... Jeg kunne nok fortælle mere men dette får være nok. Men lidt mer om lærer G. må jeg nævne. Han hadde altid et stort rødt lommetørkle og dette la han hver dag til tørk over ovnen. Om han hadde vasket det først, det vet jeg ikke, vi så det aldrig. Da det var tørt gnidde og rystet han det så det blev mykt. Han var forresten en reinslig mann, han åpnet alltid vinduet og snøt seg ut i været, et nesebor i gangen med fingrene og derpå finpusset han med det røde. Ja, kom ikke å si at vi ikke lærte god tone. Men vi hadde også lærere som raket høit både i kultur og kunskap og som holt disiplin uten ris og spanskrør, bare ved sin

personelighet. En av disse het Theodor Holter¹⁸ og blev vistnok senere bestyrer av et guttehem i Asker. Han fikk selv de værste til å møte både nykjemt og nyvasket på skolen. Vi hadde ham til klasseforstander i 6te klasse, og la sammen til en present, en kjeksboks som vi ga ham.

Det var nok mange av guttene som ikke fikk 25 øre hjemme til dette, hjemmet var for fattigt, men være med i present til Holter ville alle. Mann fant alltid en utvei. Plukket kul på tomtene der den var å finne og solgte den for 10 øre bøtta, eller noe annet, gutter i den alderen er opfinsomme. I frikvarteret plaserte vi kjeksboksen med navneliste på kateteret. Da Holter kom inn og pakket den ut hadde han tårer i øinene. Han takket og sa. De andre sier de er slæmme og umulige, jeg synes dere alltid har vært snille og greie. Vi blev hele klassen, ca. 30 gutter bedt med til hans hjem etter at han pr. bud hadde underrettet sin hustru. Jo,-det blev traktemang. Chokolade, smørbrød og kaker, og det var nok ikke småporsjoner som gled ned i disse sultne guttemager. Jeg tror at kjeksboksen i så henseende blev en kostbar affære, og tilslidst fikk vi frugtvin.

Jo, det er hyggeligt å minnes no godt i livet. Barnearbeidet var meget almindeligt på denne tid. Barneflokkene i arbeiderfamiliene var som regel stor, og arbeidslønnen liten. Lime fyrstikesker var meget almindeligt hjemmearbeide hos småfolk, og alle måtte delta til fælles livberging. Jeg var som barn ofte i huset hos en fam. som drev denne hjemmeindustri. Hele flokken sat da rundt bordet hvor parafinlampen brændte og limte. De mindste helt ned til 5 år limte på etiketten, hentet materialer på fabrikken i sækkevis, og når sækken var full av færdige æsker bar mann den til fabrikken. I tobaksindustrien arbeidet en masse skolepiker. Det loftet tobak av disse pikene og de var helt brune på fingrene av tobaksaus, de rullet sigarer og sigaretter med fingrene dengang. Likevel var det mange barn som mødte op når melkekjøerne fra gårdene i Aker kom om morgenen - jobben var å bringe melkespandene rundt i leilighetene, det var før kl. 8, da måtte de på skolen.

---

¹⁸ Ifølge folketellingen av 1885 var han født i 1861 og da bodde han i Grønlandsleiret 33. På denne adressen bodde også Milly Thaulow som Edvard Munch hadde et nært forhold til. Milly Thaulow var gift med bylege Carl Thaulow – og de hadde 8 år gamle Aline Gaugin, datter av Mette (Gad) og kunstmaleren Paul Gaugin boende hos seg på dette tidspunktet.

Det var meget alm. at barna hadde "kondisjon" bar kul og ved op i leiligheten for folk, eller visergutplasser i forretningene. Da forretningstiden dengang var fra kl. 7 morgen og helt til kl. 21 blev det nok ikke stor tid til å læse leker for alle disse barna. Som regel kom de uforberedt og søvnige på skolen og sovnet de på skolen bar det ut på gangen hvor lærer eller lærerindene gav dem en omgang under vannspringen med kaldt vann. At barna kom sultne på skolen i den tid hændte ofte. I det store frikvarter kunne man få kjøpt 5 øres vørterkake og 2 øres rugkake hos pedellen, de blev selvsagt fortært uten smør. Noe skolebespising med Oslo-frokost existerte ikke. Mor gav nok bort mange rugkaker i de årene. Vi lærte jo etterhvert å kjenne mange av de barna som hadde det slemt.

I særlige tilfælder kom det barn opp til mor på kjøkkenet og fikk mat. De hadde da som regel med seg seddel fra lærer eller lærerinne ar de måtte få et måltid. Barn fra slike hjem ville helst ha brød og kaffe, de var ikke vandt til annet. At barn forsømte skolen fordi de manglet sko var almindeligt. De fik da utlevert træbunner, efter ordsproket stygt men sterkt. Det var jo en skam å være fattig, og det gjalt å sette stempel på alt og alle som måtte be om hjelp, slik var tiden. Fattigforstanderen var en meget mægtig mann. Hans viktigste opgave var å holde fattigutgiftene nede på det lavest mulige nivå. Det var en tong gang for ærekjære personer å gå til fattigforstanderen, for det var gut som gransket både hjerter og nyrer om man var en værdig trængende og han la som regel ikke to sild på et fat til et fattiglem som var det officielle tittel på de som trængte hjelp.

Hvordan så Oslo skole - eller som den nå kalles Gamlebyens skole ut dengang far var vagtmester der? Jeg skal forsøke å gi et bilde av den slik som jeg har bevart den i min erindring. Det var dengang bare en skolebygning, den som ligger mot Egedes gate. Utvendig så den ut slik den gjør idag, en tretasjes hvit murbygning med enkle linjer og store tre fagsviduer ut mot Egedes gate og inn mot skolegården. Hele skoleområdet var inngjærdet med et 2 mtr. høit plankegjærde som ikke tillot noen å se hvad som forgik inne på skoleplassen og heller ikke derfra og ute på gaten. På toppen av dette gjærde og i hele det længde var anbragt en rad med 5 cmt. lange jernpigge, sylskarpe og i 5 cmt. avstand fra hverandre. Dette for å hindre rømning i frikvarteret. Pigtråd var dengang ikke kommet i bruk. En gut i min klasse som ventet juling i kommende time rømte men var uheldig og blev hængende på en pig med den ene hånd.

Skoleplassen var med et liknende gjærde delt i to, en gård for guttene, og en for pikene. Det var kun en trang port som tillot pasage mellom disse lekeplasser og den blev meget strengt bevoktet i frikvarterene. Gjerdet gik fra midt på skolebygningen mellom inngangsdørene og til gymnastikbygningen, denne delte seg som et kors med to entasjes fløier ut i gutte- og pikegård og her var W.C. anbragt. Det var en række med enkeltrom, men på guttedoene over hvert sæte var det anbragt en skrå panellem som ikke tillot noen å stå på sætet under forretningen. En muret samlekom i plan med bakken tok mot bidragene og blev tømt av renholdsværkets folk ved hjælp av store øser montert på lange skaft. Det var et nødvendig men en meget ubehagelig job for de som utførte dette arbeide, "Pudretkjørerne" som de kaltes og blev tømningen utført i skoletiden og det hændte, lokta det das over hele skolen.

Det var ialt 24 klasseværelser + kontor for overlærer og venteværelse samt lærer og lærerindeværelse. Noen specialrom kan jeg ikke erindre. Ovnene i klasseværelsene var en stor cylinderformet støpejernsovn og til utstyret hørte en kulkasse som tok over en hl. Det blev bare brukt kul til opvarming men ved opfyring bruktes korkafald. I kjælleren som gik under hele skolen var det plass for kul og kork. Kullene måtte bæres i bøtter fra kjælleren og til hvert rum. Man brukte åkk eller vassæle som det også blev kaldt over skulderne og nakken og en bømme på hver side. Kulbæring var kveldsarbeide etter endt skoletid som var kl. 18, men var det særlig koldt måtte kassene etterfyldes i tiden mellom kl. 12 og 14, de måtte alltid være kull nok til skoletiden. Både kulgylling og fyring over hele skolen var pålagt pedelen og i kuldeperioder var far i skolen kl. 3,30 om morgenen for at det skulde være i orden og passende temperatur i alle rum til undervisningen begyndte kl. 8. Mellom kl. 12 og 14 måtte ovnene slagges og ettersees. Lærerpersonelet skulde selv passe temperatur og fyring i selve skoletiden, men det hændte næsten daglig at noen forsømte dette og at det sluknet i ovnen, og da måtte far eller en av os andre avsted å fyre opp igjen, var ovnen fuld av kul var det en fæl job å tømme den først. Det var gasbelysning i hele skolen og ute på gårdsplassen, på W.C. og i gangene og det var pedellens plikt å tænde lys over alt utenom selve klasseværelsene. Gassbluset var en åpen flat flimrende flamme som stadig var i en dansende bevægelse, som skar i øynene og luktet ille, og hodepine var en almindelig plage både for lærer og elever, utvendig lys måtte tændes ved mørkets frembrud.

Var det snøfall måtte pedellen måke veier, og far hadde spikret en sneplog som mine brødre var med å drog, det var noe av det morsomste jeg visste når plogen skulle ut og jeg fik sitte på som tyngde. Det var Johan Nicolaysen som var overlærer. Han var en stor regnemester og gav ut flere lærebøker i regning for folkeskolen. Hans forhold til lærerpersonalet var korekt men kaldt. Overfor far var han aristokraten som ikke hadde noen forståelse for at peddelen også var et menneske, og at det var en grændse for hvad en mann kan magte og han kom derfor med de urimeligste ordrer til alle tider, blandt annet at far skulle skjære og hugge ved til overlærerens private forbruk. Far kunne med god grunn ha protestert, men han var ikke slik. Han var tilflyttet bonde og hadde bondens pliktfølelse og dype respekt for autoriteten og den lærde mann. Derfor gikk han sålänge han orket. Da han gik av som pedel i 1894 fik den nye vakten straks en mann til hjelp som overtok fyringen og alt utvendig arbeide.

Det var barn fra Gamlebyen - Ekeberg - Vålerengen og tildels Kampen som gikk på Oslo skole. Fraset Gamlebyen var vel de andre Kristianias fattigste distrikter. Lærerpersonalet hadde også læsetid både på formiddag og ettermiddag. Klassene var jevnt over på ca. 35 elever og regner man med et middeltal på 25 pr. klasse var det nok 1000 til 1200 barn på denne skole, men dette er helt anslagsvis.

For guttene var det en særklasse som kaltes hjelpeklassen. I daglig tale gikk den under navn av buseklassen. Det var gutter som enten ikke kunne eller ikke ville følge med, og var betraktet som skolens avfall som var samlet i denne klasse og disiplinen der var særlig streng. Det var lærer Fr. Pedersen som hadde denne lite misundelsesverdige job å være klasseforstander men han var både dygtig og solid og skaffet seg respekt. Han blev senere overlærer på Kampens skole. Han var en fremtrædende medlem av I.O.G.T.

Lærerpersonalet husker jeg nok ikke helt, men følgende var ved skolen i min barndom.

Lærere: Olsen, Sønnæs, Johansen, Fr. Pedersen, Helleberg, Th. Holter, Harlem, Gjørtdtveit, Andersen, Gymnastikl. Askim.

Lærerinder: Tilsynslærerinde Døraum, to frk. Kjølstad, Dornesius, Holt, Solensten, Klemetsdal, Jull, Solberg, Akersberg, Falch, Disen, Plum.

De fleste av lærerpersonalet var i en alder mellom 40 og 60 år, noen av lærerne var fra lannet, men de fleste var fra Kristiania eller andre byer. Lærerindene var ofte embetsmannsdøtre og derfor særlig fine på det. De' var jo av "kondisjonert familie" å da så, og Almueskolen hang endnu igjen i deres bevissthet. Det sosiale skjille var påtagelig. Vagtmesteren og hans var aldrig med på noen tilstelning. Man måtte ikke menges med den gemene hop. Vagtmesteren var og skulle være den ærbødige og, undergivne tjener.

Heldigvis var det også både kultiverte og omgjængelige personer blandt lærerpersonalet, folk som var både greie og gode å arbeide sammen med. Lægebehandlingen lå langt til*****¹⁹ Rikshospitalet existerte bare ved et par små bygninger, og Ulevold, dette kjæmpekompleks, var ikke påbegyndt.

Specialister var det ikke mange av, de fleste doktorer kurerte efter bedste evne sine pasienter hvad det så feilte dem. Man hadde heller ikke så mange sykdommer å vælge mellem. Hadde man noe i magen var det et mage- eller underlivstilfælde. I brystet var det lungesot, ellers var gikta en sykdom eller rettere sagt en stor sak som man plaserte alle sykdommer som på noen måte kunne anbringes der. Kloke koner hadde man mange av, og de hadde arbeide nok og stor søkning. Den engelske syken "Rakitis" som idag næsten ikke forekommer og som undgås ved en fornuftig ernæring av kvinnene under svangerskapet og av barnet i de første leveår, den var dengang meget almindelig. Den blev kalt "svek" og det var mange slags svek. Troldsvek var den farligste form for denne sykdom, da den var påført vedkommende av mystiske kræfter og derfor kun kunne kureres av kloke koner eller menn.

Da jeg var ca. 7 år fik jeg Mosot. Det var en slags bleiksot som man idag vel ville kalle for vitaminmangel. I Ekeberg bodde dengang en berømt klok kone, Anne Brandfjel²⁰. Hun bodde i nærheten av Svingens gate i et lite træhus. Det var en ældre dame med skarpe øine, men jeg husker ikke noe av selve klædrakten, bare at hun hadde tørkle på hodet og striktørkle over ryg og bryst. Hun målte meg med en uldtrå fra hodet til fotsålen, siden med utstrakte armer fra langfingeren venstre hånd til samme på høire. Var man frisk skulle disse mål være nøiagtig like, men var man syk var armmålet længere og ved å måle differansen med tommelfigrene kunne hun si hvor mange uker man hadde vært

¹⁹ Merket med * sannsynligvis fordi dette ikke var mulig å lese i originalmanuset. Muligens kan det stå «tilbake».

²⁰ Anne Brannfjell (1815-1905) – se mer informasjon: https://lokalhistoriewiki.no/wiki/Anne_Brannfjell

syk. Jeg fulgte spændt med i alt dette, men jeg var nok ikke særlig modig da hun for meg fortonet seg som en hex eller troldkjærring. Mor fikk besked om å kjøpe en halv flaske god cognak, fylde på den en bestemt mengde av no hun kaldte "Safran" samt noe gult silketøi eller silkegarn, klippe dette småt å ha det på flasken, og så skulle jeg drikke en dram eller to eller tre pr. dag indtil jeg blev frisk. Derpå støpte hun i bly for å se om det var svek. Hun tok da en kop såkalt spelkom eller komme, fylde på endel vann og la over den et stykke flatbrød med et lite hul i og heldte så smeltet bly fra en liten øse ned i kommen. Jeg husker det freste og putret da det varme bly kom ned i vannet, men det størknet snart. Hun tok da væk flatbrødet og studerte figuren. Jeg var svært spændt på om jeg hadde svek, særlig var jeg ræd for Trolsvek. Heldigvis, diagnosen lød på at jeg ikke hadde noe av det slaget, og glad til sinds gik jeg ved mors hånd hjem igjen.

Nesten alle barn hadde dårlige tænder, og tandværk var en av de syv store landeplager. Det kunne neppe være slikkerier som var årsaken til al denne elendighet, det måtte heller være kostholdet som var uheldig sammensatt, og at tændene ikke blev pleiet. Blandt de bedre stillede var nok tandpleie et faktum, men blandt arbeidsfolk var det bare å trække ut, og jeg hørte ofte det blev sagt at til før man blev kvit tændene til bedre var det. Det hændte det var de som fik gebis til konfirmasjonsgave, særlig da piker, men det var ikke mange som ikke hadde innsatte tænder da de kom op i tyveårene, hvis de bare kunne skaffe penger til det.

Tandlægen har altid hat ord på seg å være en kostbar mann, og folk flest i den tiden hadde liten råd til å betale for kjæften. For tandværk var det flere slags råd. Man kunne lægge skråtobak på tanna, eller man brukte noe stærkt svineri man fik kjøpt på apoteket som blev kalt for isdråper. De brændte op hele munnen på vedkommende, og det hændte at filletanna sprak under behandlingen. En glødende spiker ned i hullet var også en god medisin, desuten igler. Jeg husker jeg så at iglekona satte igler inni munnen på delikventen. Appetitlig, ikke sandt. (Mere om igler. Værkebyller klub kopper påsattes.)

Ruinparken er det centrale parti i Gamlebyen. Her kan man se grundflaten i det gamle Oslo hvordan de forskjellige bygninger fra middelalderen har lagt i forhold til hverandre. På den nordre side av parken ligger Oslo Bispegård og tversover på den andre side av gaten ligger

Gamlebyens skole. Bispegården er bygget direkte på tomten til det gamle Dominikanerkloster og en del av det gamle murverk går inn som en del av venstre fløy av denne med spisbuer i vinduer og vægfelter. Dengang man grov ut tomten til Bispegården viste det seg at her var det en gammel kirkegård fra klostertiden. Det var adskillige hestelas med gamle avblekede munkeben som blev kjørt væk derfra til Gamlebyens kirkegård på Alnafeltløkke unner Ekeberg.

Min bedste ven i barneårene het Paul Wehe (Lulle), han bodde i Bispegården hvor hans far som var politimann var portner. Det falt av seg selv at vi lekte mye der i gården, og da Paul var ofte alene om aftenen var jeg å holt ham med selskap. Vi likte godt å leke med soldater. Av flaskekorker stilte vi opp med hele regimenter, champanjekorkene var offiserer, vi fikk korker på restaurangene. Den tysk-franske krig 1870-71 var i frisk erindring blandt folk, og vi hørte mye om den og dens menn. Men vi hadde også andre leker. Lulle var absolut den modigste gut jeg har kjendt. Mystik hadde ingen virkning på ham, og slikt som beinrangler og gamle klostermurer og kjællere var for ham helt ordinære ting. Gutter i 12 års alderen er som regel ikke mye pietetsfulle eller ømfintlige for andres følelser.

Den gamle parken var særlig om høsten da det var passelig mørkt et yndet opholdssted for elskende par som sat på benkene og hadde det hyggelig. Å gi dem et chok mens de sat tæt omslynget og hadde det aller deiligst, det var veldig morro.

Omkring 1890 var der en større reoperasjon og utvidelse av Bispegården med mye gravning og oppgravning av skeletrester, og det var ikke vanskelig å finne en hodeskalle. Biskopen bodde i den tiden et annet sted, og det var bare portnerfam. som bodde der, så vi gutter hadde temmelig frit spil. Et tænt lys i en slik hodeskalle som vi plaserte med stor forsigtighet i buskene bak et elskende par, og dertil en uhyggelig lyd gjorde alltid sin virkning. Men engang var vi uheldige. En kjendt Oslo-læge som dengang var medisinsk student sat i parken med sin elskede, og vi plaserte hodeskallen et stykke bak dem og gav fra oss lyden. Istedenfor å vække redsel fik vi selv en skræk i livet, og hadde vi ikke hat vore raske ben og et godt kjendskap til terrenget, hadde vi sikkert fåt så mye juling at vi hadde blit sengeliggende. Vi skræmte også spaserende ved å dukke op bak gjærdet iført et laken. Jeg husker særlig engang vi skræmte en patruljerende konstabel. Han kom slængende alene i den almindelig

patruljegang da vi dukket op bak ved gjærdet. Var det du som kastet ongen i brøn sa min ven med sin dypeste stemme. Polisen satte farten op, men så seg gjentagne gange tilbake, han likte seg nok ikke.

Ja, de gamle munkeben kunne brukes til mangt, og det blev også gjort. Like ved parken var der en kul- og veabod kombinert med skraphandel. Det var en gammel mann med det rare navnet Supriansen som var innehaver av denne handel. Han både så og hørte lite, og det var et plus for os gutter. Han kjøpte jernskrap, filler og bein, og de sidste blev solgt til beinmølla som malte det til potetjødning. Lulle og jeg vi plukket bein i Bispegårdstomten og solgte dem til Supriansen for 2 øre pr. kilo. Vi tok bare lange bein men det var lett å plukke noen kilo. Men tilslut fik Supriansen rede på hvor beina kom fra, og da var det slutt med vort private initiativ i den branse.

I likhet med okupasjonstiden da skoleungdommen var aktive deltagere i kampen for landets frihet var også var også skolebarna i min barndom politisk interessert uten derfor å ha noe rede på politik. Det var midt unner unionskampene og svenskene var alt annet end godt likt av folkeskolens gutter og jenter. Vi hadde forlest os på Norgeshistoriens helter. Kong Sverre og Birkebeinerne, Tordenskjold og flere, og krigen med Sverige og gjennom tidene var god lektyre for gutter. I det offisielle flag var det unionsmärke i det ene hjørne, men først i 1890-årene dukket det rene flag op, flagget uten unionsmerke, og det tok helt ledelsen i barnetoget 17de mai for alle skoler hvor elevene væsentlig var fra arbeiderhjem. Sosialistene var bare et fåtal. Arbeiderne dengang stemte venstre.

Min far var venstre og mine voksne brødre var ivrige venstrefolk som deltok i det politiske arbeide foran valgene. Barn fra høire hjem eller fra [hjem²¹] som ikke tok det så nøie med hvad slags flag de bar i toget, de blev på nærmeste jaget ut av dette av sine klassekamerater når de møtte op med "sildesalat" som var unionsmærkets populære navn. Brødrene Doblaugs Magasin var også den gang en av Kristianias største forretninger. Chefene her var venstre i sind og skind, og der blev delt ut gratis flag til alle barn så alle som ville kunne gå med det rene flag i toget. De forskjellige bydeler hadde også faner. Vi gutter i Gamlebyen skranglet sammen til lasting til fane.

---

²¹ Dette ordet ikke med i originalmanuset.

Den var rød på forsiden og blå på baksiden. En snil dekorasjonsmaler som het Arnesen malte den gratis for os, og minn søster sydde den og påsatte dusker og snorer og den 17de mai 1893 mødte vi med den op i skolegården og stolte gik vi bakerst i vor skoles avdeling med to store rene flag bak vor fane. Lærer ved Gamlebyens skole Saunes var dengang sekretær i Yngre Konservative forening, han likte ikke flaggene og ville vise os bort, men overlæreren sa at vi skulle gå der, tiltrods det han også var høiremann. På flaggene 17de mai kunne man se om det var folkeskole eller om det var betalingskole, altså finere skole, for de sistnævntes vedkommende var unionsmærket i stor majoritet. Et lite minde vil fortælle lidt om min innstilling i denne tid. Jeg hadde en tante som bodde i Horten. Hun var av det man kaldte "kondisjonert familie", og min onkel var en fremtrædende mann der i byen. Hele familien var konservative og begeistret for unionen, Sverige og for kongen. Broderte belter i nasjonale farver var dengang mote blandt gutter. Sommerdragten var da hvit skjorte, bokse og bredt brodert belte. Jeg skal gi deg et slikt belte #M²², sa tante.

Hun var snil. Jeg takket for det, men forbeholdt meg at det ikke måtte finnes noe gult i beltet, altså ikke noe svenske farver. Det skal ikke bli mere end tre tråder med gult i hvert felt, men det må du finde deg i, svarte tante. Da vil jeg ikke ha det, svarte jeg. Ja, beltet kom. Det var vakkert. Mine gutteøine slukte det, men det var et stort men, det var sildesalat, gule tråder sammen med de hvite, rød og blå, svenske farver i mit belte. Jeg bar det aldrig, og takket ikke. Min søster brukte det til klokkesnor i entreklokken.

Det var alltid et skarpt skille mellom folkeskolen og betalingskolen, og det var også betalingsklasser i folkeskolen uten at jeg kunne se noe nævneværdigt forskjell i pensum. Det var krig på kniven mellom den "gemene hop" og de barna som gik i betalingsklassene. Når det var kram snø utartet det seg til rene slag. Ja, snobberiet herjet meget i de dage, og det skulle bli mange hårde basketak og mye kamp før man fik klasseskillet væk i skolen. Når man idag vet at Prins Harald og søstrene hans har gått på almindelig skole så må man si at demokratiet har gått frem. Efterhvert som betalingskolen blev sat ut av spillet fik også de bedre stillede interesse for å gjøre folkeskolen slik at den

---

²² Hva som menes med #M er vanskelig å forstå.

blev god nok også for deres barn. Folkets skole slik den er idag fyller også hvert rimeligt krav, og jeg tror neppe noen ville ønske den gamle skoleordning tilbake.

Sport

I min barndom var sporten lite i bruk. Fotballen kjendte man ikke. Man slo bal, men dette var mere en lek og spil end som sport betraktet. Turnsaken var dog ganske langt fremme og de store turnstevner som blev holt hvert år på Græsholmen var store dage med stor tilstrømning av publikum. Cykkelløp på bane ved Bygdøy var en atraksjon, en mann som Wilhelm Henie, Sonjas far, var favorit i lange tider. Cykkelens forløper kaltes Velosiped populært "Veltepetter". Den hadde et meget stort hjul foran og et lite bakhjul. Det var nærmest et livsfarligt instrument som det skulle et stort mot til å bestige, men hadde alligevel sine utøvere. Da cykkelen kom forsvandt Velosipeden og havnet på Museet. Skjøitesporten var populær. I min barndom var det Axel Paulsen og Hagen som var de store navn. Det var skjøitebane på Tullinløkka og ellers noen private baner, hvor man måtte betale entre. Var isen sikker ute på fjorden var det skjøitebane på Frognerkilen. Langeløpsskjøiter med støvler fandtes neppe blandt alm. folk. Det var skruskjøiter som folk brukte, men det var mange som bare hadde de gammeldagse træskjøiter med stålskjær. De hadde hælkappe av lær med rem over risten og tåen, antagelig en meget gammel skjøitetype. En brukte det man hadde og glædet seg over farten og gik både forlængs og baklængs og danset vals til "Kjakabaldurs" trompet. Folk var ikke så stornøide dengangen.

Den første organiserte skisport begyndte i 1880-årene. Fritjof Hansen var en av pionerene her. Det var først efter at Telemarkingene med Torjus Hemmestvedt og hans samtidige at skisporten fik vind i seilene og gik sin seiersgang først her i lannet og siden utover verden. Telemarkingene viste at det gik an å stå på ski uten å ha en tyk lang stauer å stø seg på. Med sin elegante sving "Telemarksvingen" satte de prikken over ien. Jeg husker som gut at vi forsøkte å kopiere Telemarkingene ved å stå ned bakken uten stav bare med en liten kvist av gran eller furu i hånden. Vi syntes nok vi var kjække og tok os godt ut.

Holmenkolrennet kom først i gang langt ut i 1890-årene. Indtil da var det Huseby-rennet i Bærum som var det store.

To av den tids storløpere, brødrene Pauli og Edvard Lillehagen²³ fra Bærum vanket mye i mit hjem og var kamerater med mine brødre. De fikk igang en skifabrik og mine første ski som var av alm var arbeidet av Pauli Lillehagen. Min bror Ola som var fire år eldre fikk samtidig med meg ski av samme fabrikant. Disse ski skal etter hvad meg er fortalt finnes opbevart på Skimuseet. Furuski med tåstrop og senere spanskkrøbinding var det almindelige, men askeski var det fineste. Blandt østkantens gutter var tønnestaver et meget brukbart surogat. Staver fra sildetønner gikk an, men hadde lett for å brække, men eikestaver fra parafinfat var gode saker. Selv de store gutta i hoprennet hoppet dengang aldrig mere end 20 til 30 meter.

Opbygde tilren av tømmer og plank fandtes ikke. Det var mest guttene som gikk på ski, jentene fikk hække, brodere og sy, det var en passende beskeftigelse for en ærbar pike i fritiden den gang. Skidragtene var det som folk hadde til dagligt bruk. Det var ikke så ualmindeligt at en mann i løipa var i ført sort skælkehat med et tykt cherv omkring ørene, og de få damer som forsøkte seg på ski gikk i fotside kjoler og kåpe og hat med fjer på, uten at det vakte noen opsigst. Etterhvert kom det en norm i skidragten. Nansen lanserte moten for menn, det var strikkelue med nedbredt, såkalt Nansenlue, kort trøie og beksøm støvler. Nansen gikk alltid slik klædt og ved en meget høitidelig begravelse der alle var i diplomatfrak, floshat og sorte handsker der gikk Nansen sportsklæd. Dette blev tegnet i Vikingen med følgende værs: «Hvad ikke går an for Olsen og Nansen, se det kan han tillate seg Fridjof Nansen.» Damenes skidragt tok form efter samedragten, med lange skjørter besat med fargerike bånd, kofte og samelue, for siden lidt efter lidt å nærme seg skidragten av idag.

Badeplasser om sommeren var det dårligt med i min barndom. Vi hadde fribadet på Tjueholmen i Vika, samt et lite kommunalt fribad i Grønli, ellers var det badehus hvor man badet fra en stor kamm, og hver man betalte en entre for å få et bad. Disse badehus lå langs Vippetangen, desuten hadde en "Bygdøy Søbade", Kongshavn bad og Nordstrand bad. Disse sidstnevnte var utfluktssteder med restaurang og kabareunderholdning. Hadde man en båt av noe slag kunne

---

²³ Se litt mer informasjon: [https://lokalhistoriewiki.no/wiki/Lillehagen_\(B%C3%A6rum_gnr._5/4\)](https://lokalhistoriewiki.no/wiki/Lillehagen_(B%C3%A6rum_gnr._5/4))

man seile eller ro over til øiene, men der var som regel adgang forbudt. Man kunne også bade på Lindøia i Lindøisundet eller helt ute på Skjærholmen i Bundefjorden. Der var reint og deilig vann, men det var langt dit dengang man ingen motor hadde til å gi båten fart. Kvinner var det enda værre for end for os menn.

Det var Damebadet på Vippetangen hvor en badet i en stor innelukket kamm av plank. Det var utenkelig den gang å bade sammen for menn og kvinner, det ville vært topmål av uanstendighet. Damebadet var dekket for profane blik med seilduk helt ned til vannflaten. Det hendte nok at unge gutter lurte seg bortåt med båt og løftet på seilduken for å få et glimt av al deiligheten som da til gjengjæld hylte værre end om hundre griser skulle slagtes på en gang. Men det kunne nå ikke være mye dem fik se heller.

Damene brukte badedragt av blomstret sirts. Det var sydde dragter med lange bokser helt til ankelen, trøie som var tèt i halsen med lange armer, kyse som hette på hodet. Mannfolk brukte aldri badedragt, jeg kan ikke erindre at jeg så noe slikt. Som en forstår stod anstendigheten i høi kurs og jeg begriper næsten ikke at der i al denne anstendighet blev sat så mange nye mennesker inn i verden. Forklaringen må vel være at man lurte seg til litt dengangen også. Idag er badedragten et figenblad, folk har et friere syn på livet og er vel ikke noe værre idag end de var før. Å sitte på fjellet å sole seg som nu gik ikke an for en dame, da måtte hu ha parasol for å beskytte huden.

Kapseilas i Kristiania-fjorden i 80-90-årene.

Kristiania-fjorden har alltid vært herlig. I dag heter den Oslofjorden med tøffende motorbåter og hvite seil, men også i min ungdom var fjorden et sted hvor man søkte hen for å slikke sol og nyte sommeren. Tiltrods for at mine brødre var født og opvokset på flatbygda fikk de seg en snekke og begyndte å seile. Vi yngre søsken fik være med når været var fint og det ikke var noe ellers som hindret. Den første seilas som jeg kan erindre var jeg ikke gammel, neppe stort over fem år. Det var ute på Bundefjorden og det blåste friskt, og da snekka ikke hadde skvæt ganger tok den vann ind da den la seg over i vindkastene. Jeg var ikke høi i hatten der jeg sat i bunden på båten mellem knærne på min ældste bror og holdt meg fast og skrek hvergang det kom en sprut ind. Mine

voksne brødre lo av meg og sagde "at får vi bare en fingerbøl til med vann nå da synker vi". Det var ikke pent, men etterhvert blev jeg modigere og en tid senere, en pinsehøg var hele fam. på tur til Hovedøia.

Vi seilte over om formiddagen i fint vær, men over middag blåste det op en storm og det gikk på livet løs da vi skulle seile hjem om kvelden. Min mor som nesten aldrig hadde vært i båt var livredd, men gutongen var modig, jeg syntes vel selv at jeg var fullbefaren, og vi kom også velberget over til Grønli. En båt som seilte lidt etter os, gikk rundt, og to liv gikk tapt. En søndag var jeg med mine brødre på seiltur til Rambergøia. Det var lovligt å gå iland der og det var mye folk der før os. Mange hadde vært der fra lørdag og hadde tatt godt til seg av drikkevarer så stemningen var høi. Det var dans på græsbakken nede ved stranda, og bæljespellet klang utover sjøen med en feiendes Sørensens vals. Min bror Arnt var en usedvanlig vakker kar, lettlivet og kvik og jentene hang på ham som klæg, slik var det også her til stor forargelse for deres kavalerer. Ret som det var braket det løs, og da vi var få og de andre mange måtte vi skyndsomt returnere om bord i båten å komme os utpå. Det haglet med stein over os, og jeg lå unner toften mens mine brødre rodde av livets kræfter. En tjuk dundre av en madame syntes nok at hun også måtte yde sit bidrag i krigen og på gammeldags sluskemaner løftet hun op skjørtene, snudde baken til klappet seg på sin røde bo*mesi²⁴ unnerbokse mens hun bød på en kys. I det samme dalte en stor stein ned i båten. Arnt grep den og returnerte den ret i kjærringens bak så det klask. Vi jublet, men hun fik skjørtene ned i en fart. Dem beholdt slagmarken, men vor ære var reddet.

I 1890-årene var det i flere somrer igangsatt et seilende redningsvæsen i Kristianiafjorden. Det var en Kristianialæge "Ring" hette han, og det må ha vært en mann som ville sine medmennesker godt, for han betalte to båteiere med hver sin snekke kr.10, pr. båt for å seile hver søndag hele sommeren fra morgen til aften og holle øye med folk som færdedes på sjøen. Det var to mann i båtene og de hadde også et redningstillæg a kr. 10 pr. menneske de reddet.

En søndag etter en kapseilads lå vi endel båter på sydsiden av Nakholmen, det blåste en hard vind fra nord i tonge kast. En av seileren seilte langs med lannet et kort stykke fra lann, nå skulle han "jibbe" d.v.s. gå over stag. Stolt sier han til

---

²⁴ Vanskelig å tyde hva «bo*mesi» betyr.

sine kamerater i båten, nå skal de få se en fin jib, dermed svinger han op. I det samme kommer et voldsomt vindkast, båten slænger seg tvert over, tar inn vann og fylles, og begynner å synke, og karene måtte hoppe ut for å gå klar av skjøter og seil, tilfeldigvis kunne de svømme. Vi var flere båter i nærheten som strømmet til mens karene helt holt seg oppe. Så kommer redningsnekka i stor fart seilende, den førte et lite flag som kjenningsmerke. Styrmannen ropte lat meg få redde, lat meg få redde, jeg får 10-20-30 kroner jeg, hvis jeg får ta dem. Han fikk ta dem, det var smult vann og ingen øieblikkelig fare, jo det var en stor dag for redningsmannskapet, tænk 40 kr. for jobben å dertil stykke i avisa, men han som hadde jibbet, han blev kaldt "Jibben" i seilerkredser resten av livet.

Båtforeningen i Fillipstad var det store for båtsporten dengang, og det blev tidlig stiftet båtforeninger. Det var tre seilforeninger i Kristiania omkring århundreskiftet. Kongelig Norsk Seilforening var da som nå den grommeste. Det var bare større båter fra dæksbåter til kuttere som var indskrevet her. Mindre båter holt til i foreningen Ulabrand og i Kristiania Ro og Seilforening. Hver forening hadde som regel tre kapseilads i sesongen, det var vårseilads, sommer- og høstseilads.

Mine brødre fik bygget en båt som de kaldte for Wilhelm. Den var den tyske keiser som blev opkaldt da han i slutten av 1880-årene for første gang gjestet Kristiania med sin nye store Armada av krigsskipper. Båten var på 24 fot, den var klinkbygget og av furu. Den var bygget på Sørlandet og seilføringen bestod av storseil med spridstake, fok, klyver og topseil. Det var en halvdækker, den kaldtes så fordi den hadde delvis dæk men var åpen fra masten og bakover mot løigangen, men hadde brede skvæt ganger.

Den hadde trekjøll og stak ikke dypt og balasten bestod av støpte jernblokker som lå under båndtiljene. Båten blev en stor seiler og i sin korte levetid tok den mange præmier, derav flere første, men 25. august 1891 kullseilte den ute på Lysakerfjorden, under en kapseilas og min bror Holm²⁵ og en mann til blev borte mens min bror Robert og en mann blev berget. Det gik noen år før min bror igjen gikk i båt, men båten var jo den letteste måten en kunne få noe friluftsliv på både for seg selv og familien, og en dag fikk han seg snekke igjen. Den var også bygd på Sørlandet og blev en storseiler og min bror hadde den i mange år,

---

²⁵ Dette Aksel Lunders 11 år eldre bror, Holm Marius Lunder, f. 1869, i følge Folketellingen av 1891 – og som da fortsatt bodde hjemme i barndomshjemmet i Egedes gate, dvs daværende Oslo skole, nå Gamlebyen skole.

men solgte den tilslutt til en nordmann som tok den med seg til Afrikakysten til Sansibar. Den var 21 fot lang, klinkbygget og av furu. Den første fok og storseil med spridstake og hadde støpt blykjøl slik at tyngdepunktet lå lavest mulig og var døpt Inga. Det er morro å seile, og min bror faldt for fristelsen og blev atter med i kapseilads, og jeg var mye med som mannskap.

Ja, så mødtes man da til kapseilads en søndag formiddag ute ved Bleikøykalven, eller et andet sted hvorfra der skulle startes, det kunne være Nakholmen, Steilene og enkelte ganger helt ute ved Kjøvangen ved Sann. Båtene var indelt i klasser. De største var i halvdækkerklassen, dernest kom 14 fot, så 13 fot og tilslut 12 fot klassen. Det var storseilets høide som bestemte klassen man seilte i og målingen foregikk på den måte at storseilet blev halt "teit" og med en stang målte man høiden like bak masten. I halvdækkerne kunne det være fire mann som mannskap unner seiladsen, men i snekkeklassen bare tre mann i båten.

Hustruer og barn og kjendte var som regel med til startstedet når været var fint, og tok det som en søndagstur, slog seg ned i græsset og koset seg med mat og lek mens seiladsen stod på. En hadde med seg levemåte for dagen, en seilerdram, Øl, vann til kaffekjelen, og mat i forhold til ens økonomiske evne. Det blev nok festet en del etter seiladsen, øl fik man som regel kjøpt på startstedet ved en eller annen anordning, men noe stor fyll kan jeg ikke erindre.

Jeg ser enda for meg disse gamle seilertyper. Flere var tidligere sjøfolk som hadde begit sjøen men som den enda hadde et godt tak på. Før seiladsen samlet de seg i klynger på lann og diskuterte vind og løp. S*ausen²⁶, en bred sjømannstype med gråt hakeskæg seilte mot betaling båter for andre og var stadig engagert for han kunne seile. Nå stod han som midtpunkt og la ut om strømforhold o.s.v. mens han snudde skråen og spyttet langt. "Krøkka" eller Kalsen med skægget stod opmerksom å hørte etter. Han hadde sine egne meninger og erfaringer fra et langt seilerliv Kalsen, og han visste at S*ausen kunne ha en ræv bakom øret, og ikke gikk av veien for å narre sine mere uerfarne konkurrenter til å gjøre domheter. Kalsen var en flot type, et gråt helskæg dækket det brede bryst og gikk videre i to spidser ned mot knærne. Det var velpleiet og et det længste skæg jeg har set i mit liv, men det var bare

---

²⁶ Ikke mulig å tyde navnet helt, kanskje «Skausen»

på søndage og ved festlige anledninger at skægget fik breie seg i al sin velde. På hverdagene måtte det opholde seg innenfor vesten, og da var det bare den øverste del som var synlig, han var jernstøper og under tapping i formene kunne det let ta fyr i skægget ved en knistsprut fra diglen. Iversen hadde jernvarehandel i Storgata, det var en glad sanger, som og ved festligt samvær etter seiladsen sang han seilervisen han selv hadde digtet. Det var vintapper'n, hvis daglige virke var å tappe vin hos P.A. Larsen²⁷, og Edvard Lillehagen, skiløperen fra Husebyrennene, som nå hadde byttet skistavene med rorkulter, og båtbygger Guldbransen, kongen på Bleikøya, hvor han bodde og hadde sit båtbyggeri. Når man bestilte en snekke hos ham, hændte det at han garanterte førstepremie på båten i dens første seillads, vel å merke hvis han fikk selle den. Han var kanskje dengang Kristianiafjordens fineste seiler.

Journalist Mikkelsen var reporter for Kristiania avisene og var alltid tilstede ved alle kapseiladser. Han var fast inventar ombord i dommerbåten, og ruvet godt i landskapet med sin svære korpus, sine lange barter og et fyrtårn av en næse. Vi onggutter stod rundt omkring gamlekarene og slukte hvert ord som faldt fra de vises mund.

I Kong. Norsk Seilforening var det alt dengang i bruk seileruniform, hvite bokser, blå jakke og seilerlue med foreningens emblem i. I denne forening var det vesentlig bare rikfolk som var medlemmer, folk som hadde råd til å holde båt av den standard som foreningen krævet.

I Ulabrand og Kristiania Ro og Seilforening var de fleste medlemmer almindelige lønsslitere som levde fra hånd til mund og seilerutstyret var blå skyggelue og blå kamgarns genser. Noen uniform var det ikke. Om mannen ikke så så representativ ut spilte liten rolle, men båten den måtte kunne vises frem. Til kapseilads mødte man derfor fram med båten velpusset og veltrimmet. Seilene var av ***²⁸ råsilkeduk, rene og fine, og blev for de flestes vedkommende bare brukt ved store anledninger. Til hverdags hadde man et sæt sliteseil som fik være gode nok. Økonomien tillot ikke å kjøpe nyt seilsæt så svært ofte. Båtene hadde vært på lann, skjælru og grønske var omhyggelig fjernet. Alle ujevnheter var slipt og pusset med sandpapir, og så var det å gi båten en omgang med

---

²⁷ Vinhandler P.A. Larsen hadde forretning i Rådhusgaten 4. P.A. Larsen var far Mathilde «Tulla» Larsen (1869–1942) som hadde et nært forhold til Edvard Munch.

²⁸ Ikke mulig å tyde – kanskje «hvit»?

bundstof eller Blachfernis i bunden, og tilslut smøre den inn med grønsåpe eller ovnsværte - det vil si grafit utrørt i æggehvitte. Når denne smøring var tør var det til hele bunden skinte som et speil, eller rettere sagt som en kakkellovn. Over vannlinjen fik båten et strøk med lak, eller lakmaling, og skvætgangen fik også et malerstrøk, og tilslut en god storvask innvendig, og nå var den presentabel. Mens man ventet på vinden blev båtene innskrevet og seilene målt, balasten trimmet og alt gjort klart. Å flytte balasten under seiladsen var strengt forbudt, men det var en fordel å ha tonge karer som mannskap som kunne tyngde godt til luvart. Den som var let i vekta lurte seg til å ta en blyblok unner gensen å lå med den på skvætgangen unner hard seilads i bidevind, for å virke som motvægt når båten lå i til langt op på skvætgangen i læ side.

Så blev det meldt at nå kommer solgangsvinden. I kikkert kunne man se at langt ute i Bundefjorden mørknet vannflaten til og flagget på Signalen på Nesoddtangen begyndte å blafre, jo, dette så bra ut, det skulle bli en real seilads idag. Å så kom vinden og samlingskuddet smalt utover vannflaten. Alle aktive seilere gik i båtene å la utpå, en liten dram til hver av mannskapet, man fik ta den nå mens det var tid, unner seiladsen hadde man ikke tid til denslags. Tyve minutter etter samlingskuddet kom klarskud for første start, og nøiagtig fem minutter deretter gik startskuddet for den klasse som skulle starte først, og alle båter i en klasse startet samtidig.

I fjorten fotsklassen kunne det være op til tyve båter og flere som skulle pasere startlinjen samtidig og det gjaldt om å få en fin start og til luvart for konkurentene. Klokka måtte passes på sekundviseren fra klar til start, slik at man kunne pasere linjen for fulle seil i øyeblikket skuddet gik. Kom en for tidligt på streken var mye tapt, da måtte man gjøre vendereis, og kunne bli jumbo i starten, det var da som nå, alt måtte klaffe skulle det bli en god plasering. Så bar det da avsted i frisk bris i bidevind forbi Skjærholmene til Storeflu i Bundefjorden, runde kosten og så for en feiende slør eller godt fuldt vestover mot Tangflukosten, så læns forbi Nakholmen og Dyna fyr til Hovedøia, og bidevind igjen det korte stykke derfra og sydovert til Bleikøyalven. Fik man skuddet da som første båt i sin klasse var man både stolt og lykkelig. Det var ofte hard seilads og det skulle være en god rormann som manøvret sin båt klar av alle konkurentene når man lå i mølje å skulle runde et seilmærke. Jeg var

også med min svoger I*dsen²⁹ i flere seiladser og med sin snekke Gudrun tok han mange præmier, han kunne også Kristiania fjorden bedre end de fleste. I 1902 reiste jeg væk fra Kristiania til Narvik, og siden har jeg aldrig hat den fornøielse å være med i en kapseilads, men ungdommens seiladser står klare i minnet og er hyggelige å ta frem igjen, nå da man er kommet i den alder da minnene er blit det store i livet.

Når det var brand var det moro for alle penga.

Når brandvognene kom susende forspendt to svære travere som lå flate langs bakken i gallop eller trav, mens han som kjørte brukte både svepa å kjæften, og sidemannen ringte med klokka alt han orket da var det spænding i lufta. Smågutter og småjenter og ellers folk i enhver alder forsøkte å holle følge med brandvognene, enhver etter sin evne. Når det var stor brand var det som idag utrykning fra alle brandstasjoner og selv om branden var langt borte, for expl. øverst på Vålerenga, eller ut imot Bygdø eller op mot Grefsen, så var det en skam for en opvakt onge å ikke ha vært tilstede å bivånet hele forestillingen. Brandvæsenet var godt organisert, og var også utstyrt med moderne material i forhold til sin tid, men det var nok ikke så greit å gå på mangelen gang. Jeg husker således at Kristiania Guldstefabrikk³⁰ brændte, såvidt jeg kan erindre vanket ialt elve menesker som brændte inne eller døde etterpå av skader. Det var midt i arbeidstiden at branden opstod ved at et lager gik varmt på en av høvelmaskinene og gjennom sugerør for sagflis som var tilmontert alle maskinene forplantet ilden seg med lynets hast til hele fabrikk. Bygningene var såvidt jeg kan erindre i fire tasjer. Arbeiderne i de to øvre tasjer rak ikke å komme ned trappene, men måtte hoppe i seil eller fire seg ned langs takrenner eller forsøke å redde seg på hvilkensomhelst måte som kunne gi en chance til redning. Med skræk i øinene stod vi fastnaglet å så på til politiet jaget oss væk. Det var mange store branner i Kristiania i de årene.

Pipekonsert kaltes folkesammenstimlinger der mannen fra gata lot sin vrede gå ut over et objekt for et eller annet. Det kunne også være ret og slet for å ærte politiet og holle leven og halloy. Det var svært på mote i min barndom,

---

²⁹ Ikke mulig å tyde hele navnet.

³⁰ Fabrikk var i Urtegata. Brannen var 6. august 1896 – se mer informasjon:

<https://www.dagsavisen.no/oslo/byhistorie/2022/09/11/urtegatas-forste-storbrann/>

men den værste av disse kan jeg nok ikke personlig huske da jeg var forliten til å følge med. Det var Onsumekrigen på Vålerenga. Værkseier Onsum bodde i Gamlebyen hvor han hadde et lite slot i en stor have. Bygningen var i Oskarshalstilen og var nok meget komfortabel etter sin tid. Han eide Kværner bruk, det var jernstøperi og mek. verksted, og det lå der det fremdeles ligger i dalsøkket mellom Vålerenga og Åkeberg. Først i 1880-årene kom det til en streik der. Arbeidsforholdene var elendige og det var nok full grunn til å streike, men den blev av helt lokal art, det var ingen fagorganisasjon til å lede å holde gemyttene innen sømmelighetens grændser. Man gikk derfor igang med steinkast og voldsomme optøier. Politiet stod magtesløst og militæret måtte tilkalles, deriblandt kavalleri. Kvinner selv stod op å strede, synger Bjørnson i Ja vi elsker. Arbeiderklassens kvinner på Vålerenga deltok i kampen. De slengte varmt vann i bøttevis ut gjennom vinduene over militær og politi, og var med å kastet stein og ellers hvad som kunne gjøres. Det var kamp hver kvæld og tilstrømningen av deltakere og skuelystne fra de andre bydeler var stor. Ordenen blev til slutt gjenoprettet som det heter i politiksproket. Det var en blanding av pøbelkrig og kamp for bedre livsvilkår. Senere kom det til store pipekonserter hos Ola Billig, en kjøpmann i Urtegata, og hos frk. Fogner³¹ som var bestyrerinne av et barnehjem i Pilestredet i nærheten av St. Olavs plass. Hun hadde brukt umenneskelige straffer blandt annet "Nebbad" på småpiker som var optat på barnehjemmet. Det bestod i at vedkommende blev holt unner springen og tappet vann i munnen på, desuten en række andre straffer som ris, mørke og mere.

Folket reagerte spontant, og frøkenen måtte tas i forvaring og beskyttes av politiet. Det gikk varmt for seg i mange kvæller der. Hun blev siden frikjendt for mishandlingene ved lagmannsrets dom. Hennes forsvarer var den dengang landskjendte jurist Fredrik Stang-Lund. Engang forsvarte han en mann som var tiltalt for assurancesvik og brandstiftelse. Bevisene var efter sigende stærkt faldende men advokaten fikk ham frikjendt. Mannen blev som rimeligt var svært glad og ville takke Fr. Stang-Lund ved å ta ham i hånden. Jeg har fått deg frikjendt, sa Stang-Lund, men å ta deg i hanna, nei, det vil jeg ikke, den lokter det svid av. Hos Abelone Pedersen³² i Vatland gikk det særlig voldsomt for seg.

---

³¹ Frøken Fougners barnehjem lå i St. Olavs gate 23 – på hjørnet av St. Olavs gate og Pilestredet. Se mer informasjon: <http://www.barnefjern.org/torturanstalten-i-pilestredet/>

³² For mer informasjon om «Abelonesaken», se: https://lokalhistoriewiki.no/Abelone_Constance_Kristensen

Det var en liten restaurasjon i en gammel gård i Carl den Tolvtes gate hvor en restauratør Pedersen og hans hustru Abelone drev en meget skummel virksomhet. Det var ret og slet et maskert bordel hvor drikkevarer flømte og jenter i massevis stod til kundens disposisjon mot betaling. En ***³³ hadde rotet seg inn i denne hule og da han var passelig full skulle han plukkes for sine verdier. Han hadde imidlertid en revolver på seg, og i kampens hete skjøt han restauratøren så denne døde. Det blev pipekonsert av store dimensjoner. Huset blev stormet og alt som kunne slås i stykker blev knust. Kjellerne tømt for mat og drikkevarer, og jeg husker at flere store krokker med syltetøi blev bært ut i gata og innholdet spist op idet man grep nede syltetøiet med hendene. At vi gutter syns dette var både morro og godt er sikkert. Men så kom politiet, de stormet på med kølene færdig til slag, og den som ikke kom seg væk fik føle det på kroppen. Brandvæsenet kom også og sprøitet folk overende. Hvem som det blev holt pipekonsert for har jeg aldrig blit klar over, men krig var det. Etter noen dages leven ebbet det ut, uten annet resultat end endel blå øyer og knuste ruter.

Senere hadde man store pipekonserter for politimester Hesselberg og politiinspektør Mossin. Det var unner stortingsvalget i 1894 at en unnerordnet politimann Degerud blev opsat som valgmann på venstres liste i Kristiania. Han blev avkrævet forklaring av overnævnte chefer, og da han nektet å gi denne, fikk han avsked antagelig med en annen begrundelse. Se Kras Historie V, s. 228 Det blev stor debat i dagspressen og venstres presse sparte ikke på konfekten. Mannen i gata var venstremann og pøbelen som fandt anledningen gunstig for et større oppgjør med politiet, rykket ut. Hesselberg bodde dengang i en gård ved Holbergs plass. Da man ikke var sikker hvor han bodde, kastet man for sikkerhets skyld ut alle rutene i gårdene rundt plassen, da var en sikker på at også politimesterens ruter var ute. Ofte gik folk over til slående argumenter i helt bokstavelig forstand når der diskutetes politik i de dager. Tiden var slik. Man kopierte i forsiktig målestok barikadekampene ute i Europa fra årene 1848-1871. Etterhvert fik fagorganisasjonen taket på Arbeidermassene og fra da var det slut på optøiene. Pøbelen forsøgte seg nok senere også, men de var for få til å gjøre noe særdeles, og politiet fik etterhvert større slagkraft.

---

³³ Ikke mulig å tyde – skal kanskje stå «bonde»?

En tid på året som vi barn så hen til med glæde og forventning var Kristianiamarked, som blev holt på Youngstorvet i den første uke av februar. På Kontraskjæret ved festningen der hvor restaurangen Skansen nå³⁴ ligger var det samtidig marked for kjøretøier og hester. Fra bygdene omkring var det en veldig tilstrømning av bønder som skulle inn til byen å handle og more seg. Å gå Markensgang var en folkeforlystelse og stimmelen i gatene omkring Youngstorvet var kolosal særlig om kvellen. Da det ofte inntraf med linèvær unner markensuken og da ***³⁵ i gatene var av et beskedent format så gjaldt det å ha gode støvler. Hadde man ikke det (galoger var lite i bruk dengang) så blev man søk våt i slapset, men på marken måtte man om det snedde tollekniver. Over hele torvet var det opslåt boder av lækter, trækt med lerred. Det var allslags varer og handel, det var blektøi, gryter, luer, klær osv. Forretningsfolkene blev kvit sine ukurante varer, de gik som varmt hvetebrød på Marken. Folk hadde tat seg noen drammer, og var i godt humør og så derfor ikke så nøie på skillingen, det var morro å handle og smarte expeditører som kunne si en vits å tåle en spøk selv om den var lidt grov i kanten, de kunne gjøre regning på god avsætning. Det mest dominerende i markedsbilledet var kakebodene og kakekonene. Honningskake, det hørte likeså nøie med til marken, som amen efter en preke. Det var store kaker å små kaker, ægte honningkake og simple sirupskake, men honningkake var det alt sammen. Alle onger hadde markedsblåser som tutet i et kjørr fra morgen til kvæld og holt et infernalsk spetakkel. Langs torvet mot basarhallene og også inne på dette område var det fornøielsesavdeling med alslags gjøgl. Det var damer med ægte helskeg som rak langt ned mot magen, og slangemennesker som kunne kysse seg selv både framme og bak, og sabelslukere og mannen som slukte en sild og drog den op igjen med en hyssing, samt sirkusartister og visesangere, alt var tilladt untagen det kjedelige. Det var også Titteskap og vokskabinet med avdeling kun for voksne. Dertil kom al lirekassemusikken, alle disse artister hadde sin lirekasse som besørget den musikalske del av unnerholdningen. Slik var det år etter år, men tilslut utartet Kristiania marken til å bli en meget simpel affære. Det hændte således at man drog undertøiet a kvinner inne i stimmelen. Gjerningsmænnene fik en som regel aldrig fat i.

---

³⁴ Restauranten ble revet i 1970, se: [https://lokalhistoriewiki.no/Restaurant_Skansen_\(Oslo\)](https://lokalhistoriewiki.no/Restaurant_Skansen_(Oslo))

³⁵ Ikke mulig å tyde ***

Det blev også skjært flettene av onge piker, det var god salgsvare til parykmakere. Men da det optrådte en spillevende havfrue i en av gjøglerbodene da fløt begeret over, og det blev spetakkel for alvor. Hun blev vist frem mot en entre av 25 øre, og var efter fremviserens utsagn fanget i garn på Doggerbank. Det gik bra i noen kvæller, men da sprak ballongen. Folk stormet boden og drog både dama og blekrompa hun lå i ut på torvet. Rompa lignet en silderompe og var et fint stykke blikkenslagerarbeide. Den skinte i både sølv og bronse. Hele unnerkroppen av dama lå inne i denne rompa, men overkroppen var bar - med sjøtang til stafage. Håndfaste karer drog hende utpå torvet og tømte hende ut av rompa og ned i sneslapset. Da hun var så godt som naken likte hun seg dårligt å forsøkte hverken å svømme eller dukke. Hun var glad da politiet kom og tok seg av hende å fik henne op i en vognmannssluffe. Med en politikappe over skuldrene gik turen til Møllergata 19 som lå like i nærheten. 1900 var vel det sidste året at marken var i sving. Da blev det slut. Det som siden er blit kalt marken var en meget beskeden efterlikning av den gamle. Det var kanskje ikke den allerfineste fornøielse, men for å si det med Hauk Åbel: Jamen var det morro lel.

Det var mange orginaler i Kra omkring århundreskiftet. Vi hadde «Gamle Norge» og «Elias Tømte», den sidste gik altid i en avlagt militæruniform med en masse dingeldangel, og han komanderte med tordenrøst. Det var «Mit-Mitten», som altid var dæt i dæsa, «Amor på pinnen» og «Kaia Smidt». Hun var en derangert skjønhet som hadde lidt skibbrud på kjærlighetens hav. Alle disse og mange flere var ulykkelige menesker, som regel drikfældige og dårligt klædt og derfor gik til spot og spe. Vi smågutter var nok ikke altid elskelige væsener når de kom i sin skjæve gang. Byen var ikke større end at vi ofte fik se dem. Men man hadde også fine lapsetyper, slike som «Snip-Møller», en dygtig håndværker (Litograf) hvis hobby det var med extravagante klær og optræden å tvinge folk til å lægge mærke til seg. Han brukte altid en lav, grå skælkehat, (stiv hat) meget kort frakke, vide stripedede bokser, tyk stok med et vældigt håndtak og hvite gamager. Men det var snippen man fremforalt måtte lægge mærke til. Den var lavet av hvit papir og var så høi at hodet hans lå helt bakover. Han langet disse snipper selv og byttet på seg ren snip bare ved å rive av et papirlag. Dette gjorde han midt på Carl Johan i promenadetiden. I alle revyer og

vittighetsavidser fra den tid var han en fast figur som var til glæde og latter for mange. Vi hadde også «Køla-Pålsen»³⁶. Det var en flink og energisk groserer i kul og koks, med kontor og lagerplass i nærheten av Bispebrygga. Oprindelig var han skuteskipper, men fikk seg kultomt og egne skuter. Han oparbeidet seg en stor forretning i brancen og var en meget rik mann med forretningsbyg og andre byg rundt i hele byen, og en særdeles flot villa på Bygdø. Tiltrods for dette var og ble han sjølken som ret fram og ramsalt sa sin mening og vitser og aldri tillot noen å pelle seg på næsen. De fleste ældre menesker i vort land har vel hørt en eller flere skrøner som skal stamme fra Køla Pålsen. Noen er originale og improvisert av ham, men svært mange er tillagt ham, og mange er yderst grove, mens andre er så passe at de kan serveres i alle lag. En av disse sidste skal jeg fortælle.

Det var i hesteporveiens tid og vogner som skulle kjøre op fra Grand hotel til Ekertorvet fikk alltid ved Grand tilspendte en hjelpehest op bakken. På en vogn og på forreste platform der stod der en ongdame samt Køla Pålsen. Hestene drog det di orket og plutselig saluterte den ene særdeles kraftigt. Køla Pålsen bøyd seg elskværdigt mot damen å sa. Hørte di den di frøken. Damen blev sint og svarte. Jeg skal si Dem det min herre at jeg står ikke her for å bli genert. Det gjør ikke jeg heller det frøken svarte Pålsen, å fiser 'n engang til så går vi jamen av vogna begge to. En til av Køla Pålsen. Det var stort bryllup hos konsul Heitmann, Pålsens nabo. Pålsen var ikke buden hvilket ærgret ham. Ved en feiltagelse fåt Pylnavann isteden for selters til pjålteren. Pylnavann liknet selters, men var sterkt avførende og ut på natten kom virkningen. Gjestene måtte sette hvor det var mulighet. Dagen etter gikk Pålsen og godtet seg mens han sagde. Igår var det bryllup hos Heitmann, der åt man og drak man og skeit man.

Hesteporveien blev gammeldags i nitti-årene og i april 1895 kom den første elektriske sporvei i Kristiania. Det var blåtrikken som gikk fra Jernb.torvet til Majorstua og fra samme torv til **sserud³⁷ ved Bygdø. Ja, det var stor stas i gata, men hestene likte ikke denne nye kjøredøning til å begynne med, di sprang ut villigt væk. Men man kan venne seg til alt når man bare holder på, og efterhvert blev hester og elektriske sporgogner vel forlikte. Det var med trikken

---

³⁶ Dvs. Hans Arnt Hartvig Paulsen (1832–1914). Paulsenkaia på Sjøregna er oppkalt etter han. Se:

[https://lokalhistoriewiki.no/wiki/Hans_Arnt_Hartvig_Paulsen_\(1832%E2%80%931914\)](https://lokalhistoriewiki.no/wiki/Hans_Arnt_Hartvig_Paulsen_(1832%E2%80%931914))

³⁷ Vanskelig å tyde – kan sannsynligvis være Bestum eller Madserud.

som det er med flyene idag, man kjørte en tur med den bare for å kunne si at nå var det gjort. Jeg blev konfirmert i april 1895 og dagen etter konfirmasjonen troppet der op dusinvis av konfirmanter på Jernbanetorget iført fulle pontifikalier. Det var sort skalk, sort dres, sorte hansker samt paraply og galoger og kjørte en eller flere turer med trikken fra endepunkt til endepunkt. Ja, så var man konfirmert og voksen, nå var det ut i arbeidslivet. Ved alle kirkelige handlinger dengang fik prest, klokker og kirketjener offer, og følget gik offergang. Den bestod i at man gik rundt alteret å la fra seg en liten pakke på bordet først foran presten, så for klokkeren og tilslut for kirketjeneren som også stod der å bokket og takket. I disse pakkene som var laget som en pulverpakke var der lagt noen pengestykker alt efter råd og hjertelag. Ved konfirmasjon hændte det nok at gutta tok pengene selv å lot herrens tjenerne få bokseknapper i pakka.

En slægtning av meg skulle være fadder. Det var en meget ong pike og hun hadde ingen pakker med seg og hadde nok heller ikke hørt noe om denne offergang, men hun gik som de andre rundt og da de andre var borte på bordene med hæenna var også hun med, men isteden for å lægge fra seg en pakke tok hun en på hvert bord. Da hun kom ut hadde hun tre pakker med tilsamen, en krone og 15 øre, så det var jo en ren bisnes, og kirkens menn hadde bokket like dypt for hende som for de andre. Ja, hun vidste ikke bedre og det var ikke i ondskaps synd at hun berøvet for nævnte herrer deres rettmessige fortjeneste.

Voksen

Ja, jeg var voksen, var hele fjorten og et halvt år. Jeg hadde gjerne gåt mere på skolen men men, det var det ikke råd til. Overlæreren lovte å hjelpe meg til en friplass på Oslo Real- og Latinskole, men det kokte bort i kålen. Min far var gåt av som pedel og var nå pensjonist med kr. 500,- pr. år i pensjon. Det blev nok ikke mere skolegang uten aftenskole. Min mor var meget energisk for at jeg skulle lære mest muligt både i arbeide og på skole, hun viste alltid til sin far som hadde til ordspråk "at kundskap er let å bære med seg". Som andre småfolks barn var det derfor ut i arbeidslivet forttest muligt. To dager efter konfirmasjonen gik jeg sammen med min far til Bokhandler Bertrand Jensen i

Pilestredet for å søke plass som visergut. Det var en hel kø av gutter som stod der og ville ha posten men jeg fikk den antagelig fordi jeg hadde følge. Det var da som visergutter flest å bære pakker til kunder og hente pakker til forretningen. Hverken jeg eller forretningen hadde noen sykkel, det var en kostbar ting dengangen. Det var å gå med pakken på skulderen eller unner armen. Var det noe særlig tungt måtte jeg bruke drakjærra. Det var enda tyngre, for kjærra var svært tung og jeg var svært liten.

Det jeg husker bedst fra denne tid er at Jensen på lageret hadde en avdeling for viser i tidens smak. Det var ingen radio til å skaffe unnerholdning og man sang hver med sit neb. Det var særlig gamle sørgelige kjærlighetsviser til salg ved dørene og hushjælpene var gode kunder. De sang på kammerset i glæde og sorg. Det var mange slags individer som hadde et spartansk levebrød av å gå rundt å sælge viser. Jeg husker særlig en fyr man kaldte "Mikkel". Det var en mann ca. 50 år, forfylt og derangert. Han hadde utgit en vittighetsavis på Vestlandet et sted som hadde navnet Mikkel. Dette skrift blev forbudt på grunn av sit innhold av myndighetene.

Han kom ofte å kjøpte bøker å billige viser og gik som kolpotør fra hus til hus. Han fik også bøker og bilder fra utlandet av et meget svinsk inshold. Det var en helt igjennem lidderlig fyr som det måtte være en plage å få inn av sin dør. Tiltrods for at jeg og den andre gutten på lageret var bare gutonger fik vi både høre og se mye av den karen, og at han oplevde mye på sine vandringer fra dør til dør, det tviler jeg ikke på. Det var ikke lang tid jeg var i bokhandelen. Den 10de juni 1895 måtte jeg op klokken 6 om morgenen med kaffiflaske og matpakke i Statsb. verksted i Bispegaten i Gamlebyen for å begynne i det virke hvor jeg gjorde mit livsværk.

Vi var fire onge gutter som begyndte den dag og vi meldte os for verkstedformann Hønen i maskinverkstedet. Vi blev alle fire plasert inne i en lokomotivkjele for å hakke rust med små stålhakker. Det var et forfærdeligt leven men det værste var at vi stadig fik øynene fulle av rustsprut. Det første jeg lærte ved jernb. var å fjerne rusk fra øyer, en lærdom jeg ofte har hat nytte av på arbeidsplassen og andre steder. En steinhoggerbrille pr. mann ville ha befriet os for mye lidelse, men tiden var ikke slik, man tok ikke hensyn til folks helse. Folk var en billig vare. Måtte en fratræ, så næste mann til barbering, det var folk nok å få og Riksforsikringsloven var ikke kommet på tale dengang. Men jeg har

altid forsøkt å overvinne vanskelighetene. Næste dag sat jeg også å banket rust, men da hadde jeg en stråhat på hodet og fra den hang der et slør som beskyttet ganske bra. Det så kanskje lidt rart ut, og det var mange av arbeiderne borte i manhullet å kikket på meg, de fik nok en latter, men jeg holdt ut med både hatten og sløret.

Senere kom jeg inn i blik- og kobberslagerverkstedet hvor jeg var i over et år, og der lærte jeg meget som kom til nytte siden i livet. Det var stridt for en gut på 14½ år å arbeide fra kl. 6 morgen til kl. 17,30 minus ½ time frokost og 1 time middag. Derpå var det aftenskole fra kl. 19 til kl. 21, med nokså lang vei til skolen. Lønnen var dengang 10 øre pr. time, efter et år fik man 12 øre, næste år 14, man måtte ta imot å takke til. Et lite minne vil jeg nævne, det fortæller lidt om tiden dengang. En gammel blikkenslager stod å arbeidet nye smørekanner for lokomotivene. Jeg tok en kanne i hånden for å se på den men fik i det samme et slag i ansigtet så jeg næsten tomlet. Den gamle blikkenslageren var meget sint. Jeg skal lære deg din dritgut å ta i arbeidet til en svend, og dermed klappet han til meg. Det stod respekt av de gamle kara og brutalitet var midlet til å skaffe seg respekt. Det skal sies til deres undskyldning at de hadde lært unner enda brutale forhold. Jeg kom atter inn i maskinværkstedet å skulle nå lære å file. Jeg filte muttere i alle størrelser. De skulle være blanke og fine og korekte i vinklene, såkalte maskinmuttere. Det var et kjedelig men meget instruktivt arbeide. Jeg stod uke efter uke å gjespet å filte muttere, fra kl. 6 og til kl. 17,30. Hønen kom og besigtet mine prestasjoner og endelig en dag var han tiltræds, jeg fik ros, og hadde nå lært å føre fila. Det blev ikke voggemeier længer nei, plant og ret, det var også en lærdom som var vel værtdt å ta med seg ut i livet. Jeg stod også en tid i bormaskin, det var fint og morsomt arbeide, men jeg fik også løpe med nagler, det var fælt. Løpe med små nagler i 10 timer fra ossa til klinkestedet, jeg tror mangen en sportsmann ville ha betakket seg for en slik træning. Klinkerne hadde akkord og forlengte naglen hvitvarm, og var den ikke det da man kom frem med den, sparte de ikke på konfekten, man fik være glad hvis man slap med bare kjeft. Jeg husker jeg bad om å få ta et lite pust, men kjelesmeden Halvorsen svarte bare, kom deg avsted, til mere du løper til mere puster du, og er du ikke rask skal du få slæggeskaftet over ræva. En feltesse i nærheten av klinkestedet kunne helt ha eliminert slitet, men det var det ikke tale om, man fik løpe så længe man orket. Dette var god nok sport på arbeidsplassen dengang; efter en slik dag var man glad å få lov å sitte stille selv

om man var onge. Men det hændte også mye som var morsomt. Når det ikke var kjøring for lokfyrbøterne måtte de møte i verkstedet og delta i arbeidet der i mange slags jobber. At de hadde mye annet å tenke på sier seg selv. De fant på all slags skøierstreker og det var ikke bare pene ting. Man hadde også mange originaler, gamle arbeidere, for man måtte holle på lengst mulig av økonomiske grunner. En av disse gamle gikk under navn Petter Båne. En grei kar, men han ville alltid sitte å spise der onguttene sat, og det likte ikke disse, de hadde sit å prate om og det var ikke alltid for gamle ører. En dag blev dem enige at nå skulle Båne finne seg en annen plass, det skulle dem sørge for, og de la en plan. En av fyrbøterne, vi kan kalle ham Benny, påtok seg å spille hovedrollen. Han gikk til ***useby³⁸ på Grønland og kjøpte en mørk prim. Før frokosten neste dag la han pakka i boksa. Ja, så sat man der i klynge som vanligt og praten gikk mens man spiste. Petter sat også på sin plass og gomlet med sine tanløse kjæver og fulgte interessert med i praten, det var om jenter og andre morrosamme ting. Gamlingen var forresten det man kaller "***"³⁹, hadde let for å bli kvalm, og det var det guttene hadde regnet med. Henry var først færdig med å spise. Han strakte seg godt og dermed smalt det. Blåste av bordet som det hette i verkstedjargongen. Du er en stor gris Henry, sa gamlingen, du burde skamme deg. Hei, men har du set slikt da, sa Henry, dette var da leit, å jeg som skal ut å kjøre på skiftmaskin i formiddag. Har det hendt no, sa en av de andre som var informert. Ja, se her, sa Henry, stak hanna ned i boksa og inn i primpakka, fy te rakker'n, å slængte med hanna, men slog seg i det samme mot en kassekant. Au sa'n og stak hele hanna i munnen. Båne fikk kula, men alle guta holt på å revne av latter. Gamlingen fant seg siden en annen plass i matpausen. Ja, den samme Henry gjorde mange spik.

En annen gammel arbeider, vi kan kalle ham Olsen, var arg og grætten. Henry hadde god lyst til å ærte ham og en dag kom han bort til arbeidsplassen hans med et stykke papir med noe hvit på. Hør du Olsen du som er fra Hedemarken og forstår deg på alt, kan du fortælle meg om dette er pultost. Jo, gamlingen forstod seg på ost og han både lokta og glante, tilsidst tok han lidt av osten mellom fingrene og å smakte men spyttet ut igjen med engang med alle tegn på væmmelse, tørket seg om munnen å sa det må visst være skidt. Ja, svarte

---

³⁸ Ikke mulig å tyde, sannsynligvis navn på en forretning på Grønland.

³⁹ Ikke mulig å tyde.

Henry, det tror jamen jeg også, for jeg skrapte det av en av gjødselv grene ute på tomta, og dermed for han på dør hurtigst mulig mens det haglet om han med muttere og annet kasteskyds. Han holdt seg væk fra gamlingen i lange tider efter dette.

Sognepresten i Gamlebyen dengang hadde mange barn, og hadde desuten en katonge som var hele husets kjeledægge. Da den kom til skjels år og alder rek den omkring som katter flest og kom også flere ganger ned i jernbaneverkstedet. Her var det mange villkatter så der traf den likesindede. Han Olaves som tro bæljen i kjerka hver søndag fik tak i prestekatte og bar den tilbake hver gang. Han fik da en krone av presten med både takk å velsignelse og desuten kaffe å kake av frua. Ja, det var stas da den forlorne kat kom tilbake til familiens skjød. En dag var katta borte igjen i flere dager. På søndag bad presten Olaves se efter katta om hun var i verkstedet når han kom på arbeidet mandag morgen. Ja, Olaves lovet dette på tro og ære og gik på kattejakt rundt hele verkstedet og ut på dagen fik han også tak i prestekatta. Han hadde tat med seg en av disse gammeldagse store varekurvene med lok på og med to hanker, slike som folk brukte dengang man måtte selv bære sine varer hjem fra kjøpmannen. Olaves kom med katta på armen og stolt viste han den frem til alle som gad se den, og fortalte å glad prestefam. skulle bli, samtidig som han gledet seg til både krona, kaffen og de fine kakene. Han puttet katta i kurven og bandt godt over med en tyk hyssing og gik bare og ventet på at klokka skulle slå kvæld. Det blev også aften denne dag og glad oprømt trådte han inn på prestens kjøkken å forkjyndte med høi røst at nå kom han med rømlingen. Fruen blev begeistret og ropte på barna, og selv han far skjøl la væk sit utkast til præken til næste helg og iført røkejakke, kalot og med langpipen i hånden kom også han for å være med ved modtagelsen. Alle stod der samlet om Olaves og kurven mens han løste op for fangen, grep ned i kurven og halte katta op, katta, nei, det var ikke katta, det var bare en gammel skinlue som var buntet sammen og påsyd en lang rompe av hempetaug og påmalt øyner og munn med rød mønjemaling. Tablå. Presten blev rasende. Det var en fortvilet Olaves som forlot prestegården. Det blev forhør på verkstedet om dette. Presten ville ha tak i den formastelige som hadde vært så fræk og foranstaltet dette og vist så lite respekt for en guds mann. Det kom ikke ut av forhøret. Verksmesteren hadde nok en styg mistanke til den gode Henry, men han ble frifunnet på grunn av bevisets stilling som det heter i retssproket.

1ste mai.

Det er ingen dag i året som har betyd mere for arbeiderbevegelsen end 1ste mai, den begynde i det små i 1889 var det vel, men fik etter hvert stor tilslutning av arbeiderne internasjonalt, for på denne dag blev kravene formulert og manifestet, bært frem av idealister og entusiaster og gjennom fængende slagord banket inn i folkets bevissthet. I dag er det offentlig høitidsdag med flagging i byen og på havnen og alt er en selvfølge, men det var anderledes engang. Jeg hadde nok set 1ste maitog før, men mit 1ste maitog var i 1896. Jeg var 15½ år dengang, og var læregut i statsb. verksted i Bispegaten i Oslo. Mine brødre var ivrige venstremenn, venstre var jo dengang i forhold til tiden et meget radikalt parti med unge gode ting på sit program, blandt annet alm. stemmeret for mann. Unionsoppgjøret med Sverige gjorde også sit, vi ville ikke være et lydrike, det skulle ikke være en storebror og en lillebror, nei, likestilling i unionen, det var også småfolkets krav, og venstre var partiet som skulle gjennomføre dette. Fagorganisasjonen var spredt og svak. L.O. blev først stiftet i 1899. Typografene var vel de som var nåd lengst i organisasjon, de hadde også gjennomført en større konflikt i slutten av 1880-årene i Kristiania. Sosialist var et skræmmende ord, og det var ikke mange av den meningheten dengang. Ved stortingsvalget i 1894 hadde sosialistene bare ca. 500 stemmer i Kra, og vor uten al innflydelse, men de hadde fremtiden for seg og framragende ledere og menn som Jeppesen, Chr. Holtermann Knudsen, Ludvig Meyer og Oskar Nissen med flere, det var navn som var både kjendt og forhat i store kredser men også elsket av den lille flok som hadde fylket seg rundt dem, for de fleste av disse var nok sosialismen et meget uklart begrep, bare et mål langt ute i fremtiden.

Statsbanenes verkstedforening, eller rettere sagt, 1ste distrikts verkstedforening hvor jeg var medlem hadde fått fane, og musikkorps var også stiftet, og nå skulle både fanen og musikken være med i 1ste maitoget og alle medlemmer blev opfordret til å skofte på ettermiddagen å gå med i toget. Verkstedforeningen hadde dengang fått gjennomført retten for verkstedarbeiderne til å få kjøpt og kunne bære uniform i likhet med det øvrige personale ved jernbanen. Det var ikke fremsat som noe krav, å nei, det var nok en meget høflig unnerdanig ansøkning til Statsb. Hovedstyre om dette hvor det blev fremholdt hvor vanskelig det var med klær for arbeiderne og at det var en

æressak for enhver jernb.mann å ha sin uniform. Uniformen kostet kr. 50,- som skulle betales i løpet av et år med træk a kr. 5,- pr. måned. Det var en overkomelig måte å få en dres på, men den var for god til å bruke som arbeidsklær, nei, først skulle den gjøre tjeneste som helgedres. Forholdene var små, å det å anskaffe en dres for en familiefar, det var nok et stort løft for de fleste. På trøiekraven skulle det påsyes et emblem, vinkel og passer som betegnet at vedk. var verkstedmann og ellers hadde en ret til snorer å forhold til vedkommendes dag eller timeløn. Den som hadde kr. 4 pr. 10 timers dag hadde en 7,5 mm bred gullsnor rundt luen og omkring trøiearmene.

Kr. 3,50 pr. dag betinget en halv snor på de samme steder, kr. 3,- og unner det, og det var jo de fleste, de hadde ikke ret til noen snor, bare vinkel og passer, men alle hadde det ordinære jernb. emblem i luen. Det var jo alltid lidt å pynte seg med det også, og uniform var det alligevel, og det kunne bli snorer med tiden, så ingen sure miner, nei, stolt marcherede man i toget. Den som var godt inne i sakene kunne stå på fortaugskanten å taksere hver mann etter fortjeneste, ja, slik var det dengang. Vi jernbanefolk skulle møtes i Gamlebyens park, og derfra marchered til Ankertorget som var samlingsstedet for det store tog.

Det var mange av togets deltagere som gikk ret fra arbeidsplassen og til toget, de gikk i sine arbeidsklær, som for de flestes vedk. var skinbokse og ***⁴⁰ mange hadde ikke fått vasket seg hverken på hender eller ansigt, og med matspandet i hånden, det var ingen ting å si på det, men måtte skofte mindst mulig, det var tapt fortjeneste, og arbeidsgiveren var som regel inderlig forbandet både på dagen og de som feiret den. Det som var værre enn at folk gikk upyntede i toget, var de mange som hadde nyttet tiden til en tur innom samlaget først. Det holdt oppe den dagen som de andre dager, og drammen kostet 10 øre, og en toddy 25. Bokøl og baier fik man også, alt til billig pris, å da toget satte seg i bevegelse så man desværre at det var mange som hadde inntat⁴¹. Ordensværet i toget prøvet nok å sile ut de værste, men måtte ellers lukke den ene øye til for å unngå bråk, er folk påvirket blir de let krakilske. Når en idag ser et 1ste mai-tog hvor alle deltagere er velklædte og taktfast marcherer i sluttede geleder, og ikke en mann er beruset, ja, da ser man at

---

⁴⁰ Ikke mulig å tyde.

⁴¹ Ufullstendig setning.

dagen også kulturelt står i et helt annet plan end den gang vi begyndte. Togets rute var fra Ankerstorget gjennom Torggaten og Carl Johans gate frem til stortinget hvor det skulle gjøres holdt mens en deputasjon gikk inn for å overrække presidentskapet en resolusjon. Så videre opp Carl Johans og Fredriks gate til Tullialøkka, her var det reist tribune for sangkor og orkester samt talerstol. Nå var det tiden for avmarch og med det røde flag og arrangementskomiteen og dagens talere samt et godt musikkorps i spidsen satte toget seg i bevegelse til tonene av "Nu dages det brødre, det lysner i øst" osv., eller Sosialistmarchen som den kaltes. Så kom vår forenings tur.

Verkstedmusikken spilte opp, den var nokså ny av dato og Defilermarchen av Oskar Borg var det store og eneste nummer, ja, korpset gjorde sitt beste, det er sikkert, men alligevel var nok prestasjonen mere velment end vellykket, men takt var det, det sørget tuba og stortrommen for, og Martin ble **⁴²stad imponerte svært på kornetten med fin-fine trimulanter som forhøiet effekten. Vi gikk fire mann i bredden å jeg gikk ved siden av hjuldreier Olsen, eller "Lange Låret" som var hans extranavn. Han var den første sosialist jeg møtte i livet, og vistnok også den eneste som offisielt bekjendte seg til læren blandt hele den store verkstedflokk, og han sådde også den gode sæd etter evne. Han var lang og tynd som en flagstang, og det ble sagt at han aldri brukte paraply om det regnet aldri så fælt, nei, han bare stak seg på si mellom regndråpene. Han var en grei kar og snil mot oss læregutter, og det var ikke alle som var.

På Tullialøkka ble det delt ut trykte sanger og etter å bli ønsket velkommen av 1ste mai-komiteens formann var det sanger. De samvirkende Fagforeningers sangkor, og forsamlingen sang med og "Gyr i Norden længsleses sommer", Jeppesens kampsang til maueillasens⁴³ ildnende toner, klang for første gang utover plassen. På tribunen stod mange av den gamle garde, de fire jeg før har nævnt, Fernanda Nissen, fattigforstander Johnsen, Gjøsten osv., hvem som holt hovedtalen husker jeg ikke, jeg tror det var Jeppesen. Ja, så var dagen over for det offisielle program, men utover kvællen og natten var folkelivet det rådende, og i arbeidssamfundet i Torvgata og i sirkus i Vika og mange andre steder var det dans til kl. 3. Særlig i sirkus var det liv, folk var stuert som sild i tønne, det var lagt gulv i ***⁴⁴ manegen og 2 store hornorkestre spilte vekselsvis uten pause,

---

⁴² Ikke mulig å tyde.

⁴³ Sannsynligvis «Marseillaisen»

⁴⁴ Ikke mulig å tyde.

mens støvet hvirvlet og la seg tommetykt på klærne til de dansende. Siden har jeg oplevd mange 1ste mai-dager, men denne jeg her har fortalt om beit seg særlig fast i minnet, det var jo første gang jeg var med.

Lokomotivmann

Det var lokomotivmann jeg ville bli. En dag kom verksmesteren til meg å sa at jeg skulle gå hjem og møte i lokomotivstallen i Bispegaten kl. 18. Ville man bli lok.fører måtte man først pusse lokomotiver en række år for i tur og orden å komme ut å fyre som resv. fyrbøter. Atter i tur og bli fast ansat som fyrbøter og igjen i en række år som resv. lokfører, for endelig en dag å bli ansat som fører av 2den kl. for så etter nye år å bli fører av 1ste kl. med to 7mm. brede sølvsnorer på lue og på trøiearmene. Da var en nåd toppen innen den avd. i jernb.drift. Det var således et langt lærred å bleke fra en tok pussefilla og til man var lok.fører, men det var nok av de som ville gå den veien. Det forlangtes ikke noen særlige kvalifikasjoner, men gutten måtte ha en sterk helse, ha godt syn, ikke være farveblind og ellers ha normale evner. Hele opplæringen til lokomotivtjenesten var dengang bare av praktisk art. Det var å bruke øyer, ører og tanker bedst muligt, og var det noen som visste noe om lokomotiver holdt han det som regel for seg selv, det kunne være et plus en gang i fremtiden. At opplæringen blev meget mangelfull sier seg selv. Man kunne kjøre og behandle et lok. og et tog, Men det var lite en visste ellers hvorfor og hvordan alle deler på lok. fungerte i forhold til hverandre.

Pussertjenesten dengang var bare natarbeide, og det store spørsmål var hvordan vil det gå når jeg skulle sove om dagen. Jeg har ofte hørt si at det kan man venne seg til. Min erfaring er gjennom de mange år jeg har hat nattjeneste er at har man ikke et extra godt sovehjerte så blir natarbeide et helvete både for en selv og ens nærmeste. Idag er opplæringen til lok.mann lagt solid an. Både teoretisk og praktisk gir jernb.skolen gode kunskaper. Det trengs også så komplisert som tjenesten nå er, med de forskjellige systemer damp, elektrisk og motordrift av togene.

Ja, jeg mødte da op i lok.stallen kl. 18 en av de sidste dager i marts 1897. Jeg var nå pusser, et umåtelig skiddent arbeide med olje, sot og skidt og i mørke. Lokomotivet skulle skinne som sola i Karlstad når det gik ut fra

lok.stallen om morgenen. De aller fleste av de gamle førerne var hensynsløst nøie på pussen. Et lokomotiv kan være vakkert. Med stolt reisning og kraftige linjer gir det uttrykk for kraft og fart. Det var mye blank messing og kobber på lok. dengang. Ute på kjelen hadde man "fanen". Det er den store hatten over regulatorventilen, dengang var denne av messingplate. Det var også blank krans rundt skorsten, blanke bånd om kjelen, og alle rør var som regel av kobber og blanke. Alt skulle sandskures hver nat. På kjøkkenet (førerhytta) var det blanke kraner og rør og alt måtte skinne så en kunne speile seg i det, og sæter, dørk og vægger måtte være såpevasket. Sidestænger og cylinderlåk måtte lutes rent så stålfarven kom frem, brændt eller inntørket olje på denslags måtte fjernes. De fleste førerne visiterte pussen når de kom i tjenesten og det hændte at de tok en ren pussegarnsdot og tørket på innersiden av hjulene og hvis den da blev svart, fik man attest for arbeidet muntligt. Denslags var selvsagt en utidighet uten fornuft.

Et lokomotiv må være så rent at føreren let å sikkert kan se om alle deler er i driftsikker stand. En annen utidighet var at pusseren hver morgen før han stak fyr måtte krabbe inn i fyrkassen å lægge om ristene. Det vil si å fjerne al slagdannelse på rister og kjelerør og i åpningen mellom ristene. Det var en varm job. Lokomotivet som gik i lokaltoget Oslo-Lian blev kastet varmen på kl. 1,30 om natten. Det måtte være under fuld fyr og færdig igjen til bruk kl. 5,30. Pusseren som hadde dette lok. måtte da krype inn i fyrkassen ved fire-tiden på op til 3½ kg. damp på kjedelen. Han var halvveis både kokt og stekt da han kom ut igjen, og skjortevåt av svette. Efterhvert som det blev muret ildbrygge (hvælv) av ildfast stein i fyrkassene måtte man holle op med å krype inn der før der fyrtes op. Ristene måtte renses på annen måte, det blev for varmt og man fik heller ikke lov å sprøite hvælven med vann, da sprak hvælven. I en av lok.stallene i Gamlebyen var det dengang en evighetspusser. Vi kan kalle ham "Purka" som var hans opnavn. Det var en særdeles liten og let kar som smat inn i alle fyrkasser selv om fyringen (åpningen for fyrdøren) var aldrig så trang. Han gik frivillig i fyrkassene for sine koleger mot en godtgjørelse av dem på 5 øre pr. fyrkasse. Sammenlagt i måneden blev det både til en hel aquavit og noen fl. øl, og det var penger som øvrigheta d.v.s. madamen ikke ante noe om, men det var ikke let tjente penger. Jeg begynte å pusse for kr. 1,40 pr. nat. Arbeidstiden var fra kl. 18 til kl. 6,- med ½ times frokost og en times middag. Gik lok. ut senere end kl. 6 stod man til lok.personalet kom, tiden over blev sammenlagt og en fik

frihet igjen, det vil si hvis man var så heldig. Det var lite en skulle ha sagt i den tid og forsøkte man å hævde sin ret var han "obsternasig" og det var ikke sundt for avancamanget. Det var gasbelysning i lok.stallen i Bispegaten, men vor pusserformann som var svensk av fødsel var en mann som stod på sit herskaps bedste. Han sparte på alt, og derfor brændte det bare et blus innerst inne i lok.stallen. Da der var plass til tre lokomotiver med tændere efter hverandre på samme spor blev der å gå efter dette bluss, som sjømannen som seiler efter en fyr. Det gik ikke an å pusse i bare mørke, derfor hadde vi fåt utlevert såkalte "padder", en lampe av støpejern med veke. Disse lamper blev fylt med gasolje og gav et nødtørfigt lys som vi flyttet med os efterhvert som arbeidet skred frem. Gasoljen var meget explosiv og blev lampen for varm eller falt ned stod pludselig hele apparatet og nærmeste omkreds i lys lue. Falt den ned i visitasjonsgraven mens en pusset under lokomotivet var det et under at det ikke tok fyr i vedkommende pussers klær, så fulle som de var av olje og fet.

Visitasjonsgravene som lok. stod over var i fæl forfatning. Dengang disse lok.staller eller som de også blir kalt lok.remisser blev bygget, var cementen et nokså ukjent og ihvertfall lite brugt materiale. Gravene var derfor av grovt tilhuggen gråstein som tillot vannsamlinger overalt i graven. Vi gik derfor vinter som sommer altid våte på bena i arbeidet. Det skulle derfor en god helse til å greie seg uten å bli sjuk og sengeliggende. Men vi var onge og friske å da tåler en mye. Vi var fem og tyve gutter, hvorav jeg var den yngste, bare 16½ år, de andre fra 18 og til 25. Som yngste mann måtte jeg være om ikke alles så dog manges tjener, og jeg fik mye juling da jeg forsøkte å hævde meg. Jeg minnes særlig en "Seval" som den rene sadist.

Han stengte meg inne i fyrkassen på 3 kg. damp da jeg skulle lægge om ristene for ham. Hadde ikke en annen pusser ant uråd å hørt mit rop kunne det gåt galt da jeg holdt på å miste pusten i den volsomme varme da fyrdørene stod igjen. Ved en passende leilighet siden plaserte jeg en kulklomp i hodet hans, men til gjengjæld tændte han fyr unner meg mens jeg lå på benken å sov i middagstiden. Jeg slog nok fra meg det jeg kunne, men han var stor og stærk og fem år ældre, og det tæller mye i den alderen. De fleste av guttene var kjække karer som blev dygtige og solide lokomotivmænn. Jeg har bevart et venskap med mange like til idag, og det er en glæde å møtes og oppfriske gamle minner. Mange har også forladt denne verden, bare mindene er igjen.

Spiserommet vort hvor vi spiste vor frokost og middag var et skiddent hul. Det blev feiet hver dag, men såvidt jeg kan huske aldrig vasket. Lokta var ubeskrivelig. Avlagte pusserklær "feltmat", hang på veggene eller lå unner benkene i haugervis stinkende av fet og olje. Det var også oljeutmåling i spiserommet og det sier seg selv at gulvet var seigt av gammel t*lle⁴⁵. Noe fabriktilsyn så vi ikke noe til. Det var heller ingen som fortalte os å skralt vi hadde det, og derfor var humøret på toppen alligevel som det alltid vil være hos frisk ungdom. I frokost og middagspausen spiste vi først, å så var det dans etterpå. Ja, vi danset, sang eller spilte harmonik. Det var vals, masurka, reinlænder og polka med knek. Vi danset også finere dans, turdans. Gik polenese og danset Fransese og lance. Antrækket var pusserhabit og træske. Vi hadde en frinat pr. uke og mange nyttet denne frikveld til å gå på danseskole. Det var ellers mange steder man kunne få ensvingom i Kristiania på den tid. Dans på restaurangene var det ikke. Men det var offentlig dans i Arbeidersamfundets store sal i Torvgata, og i Teknikken som det hedde oppe i Rådhusgata. Dertil kom Kasino og ***⁴⁶. Den første ved Jongstorvet, den sidste ved Kutorvet. Det var ikke netop de fineste steder, men de var brukbare, men du burde helst ha slængbokser og skyggelue på deg når du gikk dit. Det kunne gå ut over sundhetstilstanden om man mødte frem altfor stilig i klæsveien. Det var mange foreninger som hadde dansekvæller for medlemmer. Engang gikk vi i De unges forbund, populært kalt for De villes forbund. De holt til i Møllergata 17, men optagelsescermonien var vel anstrengende, den bestod oftest i juling.

På arbeidsplassene dengang var det brukt klængenavn, en styg skik som nå vel er borte. Blandt os pusserne var det klængenavn og ofte blev disse hængende ved mannen utgjennem hele livet. Vi blev døpt av vore kammerater. Var karen stor og sterk så fikk han en bøtte vann eller vanslangen over seg. Var man liten som jeg blev en bært bort til springen å tappet kalt vann ned med nakken samtidig som man fikk høre navnet en fikk. Cermonien var lite behagelig, særlig på en vinterdag. Et badstabad eller Duch som vi kunne bli rene etter nattens slit, fandtes ikke, men vi hadde jo varmt vann på lok. og de fleste av os vasket os i bøtta før vi gikk hjem og i seng. Ja, dette var lidt om pusserårene.

---

⁴⁵ Vanskelig å tyde dette.

⁴⁶ Ikke mulig å tyde.

Jeg fik fast ansættelse som pusser den 1ste april 1897. Var først til lægeundersøkelse hos dr. Gamborg, en gammel militærlæge. Synsprøven som idag er meget inngående, var dengang let. Det var å plukke frem den rette farve blandt garnvinster etter lægens ordre.

I 1899 kom det en hovedstyrebestemmelse som fik stor innflytelse på mit forhold i fremtiden. Den gikk ut på at den tid man var ansatt før en fylgte 18ten år kun skulle regnes for halv tid i ancinitet. Bestemmelsen ville medføre at mange av pusserne som var ældre en meg i alder, men yngre end meg i ancinitet ville bli ansatte fyrbøtere før meg. Jeg har aldri ønsket å gå foran noen, men ville heller ikke finne meg i at noen gikk foran meg når jeg ikke hadde forbrudt meg i tjenesten. Da bestemmelsen var absolut og hadde tilbakevirkende kraft gikk jeg ut i byen og søgte arbeide og det fikk jeg straks. Dermed var min pussertid tilende og nå var det ut i private arbeidsliv.

Før jeg forlater lok.stallen i Bispegata vil jeg minnes gamle Blakken. Hvad som han het i sit rigtige navn vet jeg ikke, kan aldrig minnes å ha hørt det. Nei, det var Blakken som var navnet både hos ham selv og alle andre. Han hadde langt gulhvit helskeg, og det var vel det som hadde vært foranledningen til navnet. Han feide i lok.stallen og med trillebor kjørte han ut al slag og aske, ja, han var en renholdmann av dimensjoner. Han var alltid i godt humør når han kom på arbeidet kl. 6 om morgenen.

Han spændte seg selv høitidelig for landaueren (trilleborra) vrinsket og knegget, slog bakut å galoperte, som en spræk hest skal gjøre. Han hørte lite, men det var mange som påstod at han hørte det han ville høre, og ikke noe mere. Det var ihvertfall meget vanskelig å få han til å forstå noe om han ble sendt med bud i et eller annet erinde. Det var helt utroligt å feil han kunne opfatte ordene mens han holt hånden for øret, og satte op et plikttro ansigt, så dom ut å sa ho. Verksmest K. som hadde en tordenrøst ropte inn i øret hans av fulle longer, men resultatet var negativt, oppgit rystet han på hodet og måtte tilslutt se til å finne en mere hensigtsmessig person til å bringe budet. Det var som regel noe preserende som måtte ordnes og da var alle muligheter tilstede når Blakken var budbringer, ja, da kunne alt hende. En gang måtte han avsted for å hente en stedfortræder for en lok.fører som var blit syk. Efter mye bråk kom han seg avsted og fandt frem til gården. Tilfeldigvis bodde der en jordmor i huset. Hun var nylig flyttet til stedet og var i øieblikket ikke hjemme, så det var hushjælpen,

en onng pike fra lannet, som Blakken talte med. Hun ventet imidlertid sin husmor nårsomhelst og tok mot beskeden og forstod den slik at jordmoren måtte innfinde seg og melde seg hos portvagten i verkstedet i Bispegaten snarest muligt for det var hastværk. Både fruen å piken lurte nok lidt på dette, men gik alligevel. Vi gråt ikke den dagen på jernbanen da jordmora kom for å løse av på lokomotivet.

Han skulle stemme ved stortingsvalget et år. Det var mange omstændigheter dengang for å få lov til å stemme. Først var det å bli innført i mannetallet, men før man kom så langt måtte en møte på Byfogd- eller Borgermest.kontoret og avlægge ed til konstitusjonen. Blakken var ikke politisk interessert, han likte bedre en liten Aquivitter og tok seg en på samlaget før han mødte op hos den høie øvrighet. Denne læste op formalitetene og Blakken hørte efter så godt han kunne, men var lei hele greia. Nå sier du efter det som jeg sier før deg, sa øvrigheta. Ja Blakken nikket. Jeg lover og sværger begyndte han. Det samme gjør jeg, sa Blakken. Nei, du skal si det samme som jeg sier, sa øvrigheta, du skal si det samme som jeg sier, svarte Blakken. Efter mye stræv og misforståelse kom man endelig frem til ordene sværger jeg kongeriket Norge huldschap og troschap. Sværger jeg kongeriket Norge haldreschap og trølschap, svarte Blakken. Han kom ikke med i manntallet, og venstre gik glip av en stemme.

En gang han hadde fødselsdag (han var langt op mot de sytti) var det noen av os pusserne som forærte ham en halv flaske Robeng cognak i anledning dagen. Han fik den nok lidt for tidligt på dagen desværre. Han skulle først åpne den mot kvældstid, men det er rart med sånt godt "Hjøldrekke". En gammel gamp som går dagen lang i tong kjøring blir "tyst" og Blakken smagte først lidt, så lidt mere, og tilsidst smagte han altsammen. Han fik både humør og mot, knegget og vrinsket og galoperte rundt med landaueren. Tilsidst begyndte han å kaste slagbiter tilmåls efter de små firkantede ruter i lok.stallen, og slog sund flere. Da kom lokomotivmesteren og satte en stopper for den videre utvikling. Vi måtte følge ham hjem, men han fik aldrig mere mjøldrekke av os på årsdagen.

Mor sendte altid med meg god mat på natskifte. Det var oftest kjøtkaker eller fiskekaker som pålæg på smørrebrødet. En tid var jeg plaget med at pålægget var fjernet og som pålæg var det trykket noen feite skidne fingre på

brødskiva, hvis ikke hele pakka var opspist. Jeg hadde sterk mistanke til en bestemt kar som var simpel nok til alt. Jeg fortalte dette hjemme, men jeg kunne ingenting bevise. Vi får lægge ut åte til svinet, sa far og dette blev gjort. Far var en gammel hestekar og han skrapet litegranne hestesvette av et bogtræ hos en vognmann i nærheten, og dette blandet mor i kjøtdeig og stekte fine kjøtkaker å la på brødstykkene. Jeg satte matesken min inne i hvilerommet som sedvanligt, men hadde med ekstra pakke til meg selv og den hadde jeg ute på lok. som jeg pudset.

Jo, ræven hadde gåt på åten da jeg åpnet mataesken til middagen, kjøtkakene var borte. Jeg sa bare velbekomme ut i hyt og vær å klappet mataesken sammen igjen. Jeg var spændt på hvordan dette ville løpe av. Ved firetiden om morgenen sat den mistænkte på do å jamret seg som en barselkone. Jeg spurgte medfølende om kjøtkakene var leie å fordøie, og om jeg skulle hente jordmora. Jeg fik ha maten i fred siden. Hestesvette er stærkt av avførende og var brukt blandt bønder under specielle forhold.

På verksted igjen.

Jeg fik arbeide hos rørleggerfirmaet Blunch⁴⁷ på verkstedet der og begyndte der i april 1899. Jeg hadde endel verkstedspraksis før som nå kom godt med. Det var enda gode tider i Kristiania på det tidspunkt og jobbetider i bygningsindustrien. Aksjeselskaper for bybyg skjøt op som sop i regnvær, og bygmesteren var dagens mann. Alle bedrifter som hadde med bygningsindustrien å gjøre hadde nok av arbeide og det var høisesong hos Blunch. Arbeidet på det mek. verkstedet der var meget alsidigt. Jeg var med å arbeidet fine messinggelender til Nasjonalteateret som da var unner bygning og en fik prøve seg på lidt av hvert. Jeg lærte derfor mye i den tid jeg var i Blunchs tjeneste.

Med det samme jeg begyndte der blev jeg spurgt om jeg ville gå inn i fagorganisasjonen. For meg var dette helt naturligt å jeg fik mit medlemsnummer i Jern og met. fra den 1ste april 1899. Desværre er medlemsboken blit borte unner mine mange flytninger. Jeg hadde vært

---

⁴⁷ Se mer informasjon: https://no.wikipedia.org/wiki/Peter_Joachim_Christian_Blunch

organisert før også. Jeg var først medlem av verkstedsforeningen ved jernbanen 1895 og siden av lok.personalets forening i 1ste distrikt 1897, men disse foreninger var svake og ikke tilsluttet L.O. Selv L.O. var dengang svak. Den var unner opbygning og hadde liten slagkraft, og innlot seg nødig på kamp hvis ikke resultatet på forhånd var sikret. Det var mye drikking på arbeidsplassene dengang og særlig på lørdag. Spleising var almindelig og man måtte være med på spleisen ville en være god kamerat. Drikke behøvet du ikke, det var alltid en som påtok seg den jobben. Fik man arbeide et sted som ny mann, eller pålæg på timelønna så var det å krympe som det kaltes. Det var å kjøpe en flaske Akkevit og lidt å bite i, som regel en bit fleskepølse og så inviterte man de man arbeidet sammen med, å ikke glemme formannen, det var en æressak dette og du var ikke anerkjendt før plassen var krømpa.

Ute på byggene gik det ofte livligt for seg, der var det friere og lite opsyn. Brænevinet var billigt, en flaske akkevit tre stjerner kostet kr. 1,60, men daglønnen var aldrig over 4 kr. pr. dag, og da måtte en være en dygtig fagarbeider. Hjælpere og yngre hadde fra 2,50 til kr. 3 pr. dag efter 10 timers arbeide. Såvidt jeg kan huske arbeidet der hos Blunch dengang ca. 300 mann med rørleggere, hjælpere og verkstedarbeidere. Mange av disse arbeidet ute i byen på nybyg eller med reparasjoner og var lite på værkstedet, men de fleste var nok der.

Noe spiserom eller vaskeri existerte ikke. Det var bare et do. Det var arangert som en to-sæter vis a vis hverandre. Det var ikke engang låk til å lægge over de gapende hul, et uapetitligt syn, så det var bedst når det sat en mann over hvert hul. Å gå på en slik innretning en varm sommerdag var en pine. Som man forstår var de hyginiske forhold helt kriminelle, midt i det centrale av byen, og det tiltrods for at en koleraepidemi hadde truet Kristiania så sent som 1892. (I Hamburg døde man av denne sygdom som fluer dette år). Men en gang fikk jeg meg en god latter på denne do. På denne tid var ikke den moderne arbeidsdragten "Overals" kommet almindeligt i bruk, men de første var å få kjøpt i butikkene og en og annen var å se på arbeidsplassen. Det var fra U.S.A. de kom og var et stort fremskridt idet man kunne lægge igjen skidttten på arbeidsstedet, istedenfor som før å bære den med seg hjem i skinnboksa og busserullen. En smed, vi kaller ham Erik var en glad gut. Det var en mandag og

Erik hadde festet mye i helgen og var noe o*nete⁴⁸ enda. Han hadde anskaffet seg en ny "Overals" og stolt viste han den frem til alle som gad se på den. I frokosten hadde han reparert lidt med en flaske Bayer og kanskje lidt annet, han var i god stemning. Da måtte han på et vist sted, og det lidt fort for det hastet. Vi sat der tre mann, altså var der et sæte ledigt. Da kom E., reiv op døra, her haster det, ropte han. Knepte i en fart ned overalboksa og ytterboksa, og satte seg ned å fylgte unnerbuksa. Han var vandt med 2 bokser, og glæmte den 3die. Han bandte, og vi gråt - av latter.

Hos Blunch hadde jeg og en annen ong mann en job som let kunne gjordt os til fyllefanter for livet. Rundt om på restaurangene i Kra servertes da som nå øl i seidler. Øllet blev tappet ret fra fat gjennom rørledninger av tin og disse måtte renses ofte med sodavann skulle øllet være godt. Asbjørn og jeg hadde denne jobben og da der er sagt at man ikke skal binde for munnen på oksen som tørster blev det nok drukket både øl og vin før frokost av os mangengang. Det var forsåvidt på mange måter en eftertraktet job, men en fyllejob, og jeg kom meg hurtigst muligt vek fra den. En liten episode fra en slik job må jeg nevne. Asbjørn å jeg holt på med ølapparaturen på St. Hanshaugens friluftrestaurang. Det var noe i stykker som måtte repareres og vi arbeidet på spreng for det skulle være et stort arrangement der om kvælden og da måtte alt være i orden. Vi hadde maten vor stående igjen på verkstedet og begyndte å bli svært sultne, men da vi begge var pengelense fik vi ikke noe å spise. Øl kunne vi drikke både bok og bayer, men vi måtte også kunne arbeide å da måtte vi passe måte. Ja, sultne var vi. Da kjendte vi en sån nydelig lokt, den rent kilte i næsen og vi snufset inn i lange drag. Men ingen er vel nogengang blit mæt av bare lokta, ihvertfall ikke når det har lokta godt, og vi blev det absolut ikke. Det var fra kjøkkenet den kom og det var en av kokkepikene som stod å stekte en meget stor panne full med deilige runne pølser. Vi måtte ha hver vor pølse, det fik briste eller bære. Som den peneste av os to skulle jeg forsøke å kurtisere den smukke pike å vende hendes blik væk fra steikepanna å pølsene hen på meg, og da skulle Asbjørn som den mest fingerfærdige av os to gripe to pølser å forsvinne til avtalt sted. Det gik fint. Jeg kurtiserte og med held. Asbjørn ventet på det beleilige øieblik, da jeg forsøkte å gi donnaen en klem, selvsagt i al ærbarhet. Han nappet to kokheite pølser så sosen randt og fik anbragt på

---

⁴⁸ Ikke lett å forstå hva som menes.

utrolig kort tid en i hver bokselomme. Derpå forsvandt han og det lidt fort, for det blev varmt på lårene og det gjaldt å få dem op i fri luft. Jeg hadde heller ikke tid til mere kurtise, skjønt hun gjerne hadde holdt på en stund til. Tiltrods for den sure svie i Asbjørns lår smakte pølsene godt.

Imidlertid gik årene. Det hyggeligste arbeide jeg var med på i denne tiden var da vi arbeidet i Nasjonalteateret. Dette stod foran sin åpning og mens arbeidet pågik i salen for vort vedkommende med å sætte op messinggelender foran konge- og cheflogen osv. foregik der stadig prøver på scenen. Det var festlig å høre Bjørn Bjørnson instruere eller kapelmest. Joh. Halvorsen lede sit store orkester. Selv vi som tilhørte den gemene hop følte at det var noe stort og nyt i norsk åndsliv som nå stod foran sin utfoldelse. Sommeren 1899 viste de første tegn seg på nedgangstider, generalkonsul Christoffersen gik konkurs, men det varte enda en tid før jobbeblæra sprak for alvor.

Men så kom krakket. Konkurser og bankkrak hørte til dagens orden. Det gik dengang som det gik siden og som det hadde gått før, det blev arbeidsløshet og opsigelser. I februar 1902 blev i alt åtti mann og deriblandt jeg opsagt hos Blunch og gik inn i de arbeidsløses rækker. Lønningene som før var små blev nå trykket nedover, og nøden grinte inn i mange hjem. Man regnet med at ca. 15000 arbeidsføre menn gik arbeidsløse den vinteren i Kristiania. Noen foranstaltninger fra det offentliges side til avhjælp av arbeidsløsheten kan jeg ikke erindre. Det blev åpnet noen varmistuer og grøtstasjoner, det var det hele, der kunne en sitte å varme seg å få et måltid havregrøt. Det var å gå til pantelåneren, "stampe" som det het med det man hadde, og forresten slå seg igjennem bedst muligt fra dag til dag. For meg var det ikke så farligt. Selv om far og mor bare hadde sin lille pensjon å leve av, så var det både hus og mat til meg. Nå var det ingen bolignød i Kristiania, det var bygget mer end behovet og utover Bygdø Alle og rundt hele Vestend stod der store flotte leiegårder helt tomme. Man kunne dengang få gratis hus i en slik gård bare for å holle et øie med den så den ikke forfalt eller at der blev stjålet fra den, holle vannledninger tinte. Det var ovner, badeutstyr og dørhåndtak og låser som i nattens mulm og mørke blev fjernet fra slike gårder og solgt til skraphandlerne. Noe stemping for arbeidsanvisning for de arbeidsløse var det ikke, men man slap å betale fagforeningskontingent.

Jeg gikk ikke længe ledig, det var bare i tre uker at det varte for mit vedk., og det er heldigvis alt jeg har prøvet av det slaget. Jeg fikk arbeide på Skabo jernb.vognfabrik⁴⁹ ute ved Bygdø. Skabo hadde den gang fått leveranse til Den Norske hær på 120 ammunisjonsvogner. Det var i unionskampens dage og forsvarsministeren, den bekjendte oberst Georg Stang hadde fått stortingets bevilgning på 5 millioner kroner til nyt feltartilleri. Da det nu var folk nok å få, passet bedriften på å presse min timeløn som hos Blunch var 31 øre pr. time ned til 27 øre pr. time. Jeg fikk dog senere det store tillæg av 1 øre, så det blev 28 øre pr. time. Ja, tidene var trange og kravene beskedne. Jeg bodde øverst i Schweigårdsgate nesten op mot Vålerenga og arbeidet helt ute på Bygdø. Jeg måtte være på Skabo kl. 6,15 og arbeidet da til 17,50 minus en halv times frokost og en time middag. Da jeg sluttet ved jernb. begyndte jeg på aftenskolen igjen. På Skabo fikk vi som gikk der slutte 10 minutter før om kvællen av hensyn til skolens. Hvis jeg var heldig å nådde trikken ved Masserud⁵⁰ og tok springmarch op Tomtegaden og Schweigårdsgate kunne jeg nå tilbake til Vaterlandsskole til kl. 19,05 da undervisningen begyndte. Mor hadde alltid mat å klær liggende færdige. Nådde jeg ikke trikken rak jeg ikke hjem og da måtte far møte meg med bøker og mat. Jeg gikk i 3die klasse og skulle ha avgangsexamen i mai måned. For å få tid til å læse lidt på skolens ting på dagen var det å henge i mest mulig i arbeidet (for jeg arbeidet akkord) å så ta med seg bøkene unner vesten å gå på do. Det var en lang innretning med avlukker så man sat trygt. Men en sat ubegripeligt vondt. For å hindre at noen stod på sætet unner forretningen var det sat op en skrå flate av panel som man sat bøynd innunder. Ja, det var å sitte vondt og det lokta vondt, men man læste for det, det var ikke så let å få lidt lærdom for den som ikke hadde god råd i den tiden. På Kristiania Tekniske aftenskole på Vaterland skole begyndte om høsten, en mengde onge gutter, men efterhvert som tiden gikk falt størstedelen fra, og i 3die og 4de kl. var det bare noen få igjen i klassene. Skolens daværende bestyrer, overing. ved Kristiania vegvæsen, Roshehau var både sint og streng, men jeg er ham taknemlig for en lærdom han ga meg. Jeg fikk stramming av ham for det jeg hadde vært borte fra skolen en kveld, var ute å akte med kjæresten. Jeg skal si deg det gutten min, at det huset du skal bo i når du blir gammel får du sandelig

---

⁴⁹ For mer informasjon om Skabo, se: https://no.wikipedia.org/wiki/Skabo_jernbanevognfabrik

⁵⁰ Sannsynligvis det som i dag kalles Madsrud, ved Skøyen.

begynde å mure på mens du er ong. Det var en god lærdom, og jeg har efter evne forsøkt å etterleve den.

Fra Jernbanetorvet gik de såkalte arbeidertog om morgenen. Man kjørte da til redusert pris, det var fem øre for den turen. Vognen gik kl. 5,45 og prisen var jo billig, men fem øre morgen og 10 øre om kvellen blev mange penger i uken. En morgen kom jeg forsent, vognen gik med det samme jeg kom til torvet, og skulle jeg gå ville jeg komme forsent, og fik da ikke slippe inn før frokost, og det blev skoft. Da kom det en Landauer kjørende og tok kursen mot Carl Johans gate. Der sat en flot kusk på bokken i floshat og livre (kuskeuniform), og to fine hester foran. Jeg grep chansen og fik slængt meg på bakaxelen og det gik i strykende trav op Carl Johan og ut Bygdø alle og videre. Jeg kom tidsnok den morgenen og sparte mine fem øre. Det var ikke noe behageligt å sitte direkte på axelen når det gik i skarpt trav over en mangelfull brolægning, men jeg hadde ikke løstæner dengang og bare boksebaken holt var alt såre vel. Næste morgen kom landaueren igjen. Hestene skulle mosjoneres og jeg kjørte på samme måte og sparte penger. Dette gjentok seg i næsten fjorten dager, men da fik kusken se skyggen min og det ble bråt stands i kjøreturen. I stor vrede og med svepen færdig til slag hoppet han ned av kuskebokken. Han var svensk og på sit blomstrende sprog forbannet han skidpoiken og Baggen som åket på en herskapstrillo, jag skulle få spø (juling) forstås. Jeg inntok straks en forsvarsstilling med to kaffeflasker, en i hver hånd, og uttalte på godt norsk at hvis du din svenske satan våger å slå så får du kaffeflaskene i hue. Det gik som det senere gik i 1905. Det blev ingen krig mellem broderfolkene. Bare mye styg kjæft, men jeg fik ikke spart flere femøringer.

På Skabo var det dengang en gammel rørlægger som het Eriksen. Han var svensk av fødsel men hadde opholt seg her i lannet en menneskealder og talte derfor et blandingspråk av norsk og svensk. Efter hvad han selv fortalte hadde han hat en stilling som gassmester ved Upsala gasværk. Han hadde en enestående evne til å fortælle, å han hadde vært en mye til mann og kom altid tilbake til sin storhetstid som gassmester når han fortalte. Til dagligt var han fåmælt, men fik han en liten rus, så der, da kom han på gli. En lørdag eftermiddag på sommeren 1902 hadde noen ongdommer av os fåt med os gamlingen ut i det grønne ute ved Bygdø. Vi hadde en liten hikkas, noen flasker øl og lidt å bite i, i al beskedenhet, å vi syntes selv vi hadde det fint. Vi skjænkte

Eriksen både først og sidst, og viste ham at skyldig opmærksomhet og aktelse. Vi lea os pent inn på om det skulle bli noe å høre på, og fortalte også selv historier for å myke opp gamlingen og etter en tids venting kom det.

Det var en aften i den Kungliga operan i Stokholm, det var en festførelselning så der, och kungliga Majestetens sjelv og drotningen och hoffet sat i kungliga losjen. Det var just som førelselningen gik på det beste, då blev det mørkt, luset blev borta forstås. Minuterne gik, men intet ljus kom, och publiken började bli oroliga och tilslut blev det panik, man skrek i munnen på hverandra. Da resta kungliga Majestetens sig och ropade, er inte gasmester Eriksen från Upsala her i salen. Jo ers Majestet svarade jag, her er jag. det var bra svarade konungen, lugna er, nær gasmesteren er i salen blir det ta mig fan ljus.

En annan gång fik jag Majestetens befaling gjenast å komma til Stokholm och hænga opp den stora ljuskronan i Hvita Hofet, den finaste salen på kungliga slotet. Jag meldte mig for vagthavende offiserare en morra bitte klokkan var fem så der. Han førde mig til kammertjenaren som sa jag måste melde mig før konungen endast på minuten, och han öppnade dørren til sovekammeren. Konungen vaknade och frågade hvem der. Det er gasmester Eriksen från Upsala, svarade jag, och jag står helt til Majestetens förfågande. Det var bra Eriksen at du kom, å du er en riktig pøika, och nu skal du hænga op den stora ljuskronen i Hvite Hofet før mig, men først skal du ha en sup. Dermed vende han sig mot drotningen som lå ved hans sida, stot opp kjærringjævel och fina fram buteljen och glas och skænk gasmester Eriksen en sup, och gjør no til nytta, men før al del drag på dig *alsengerna⁵¹ før du går ur sengen før gasmesteren er en blygsam herre. Ja, drotning Sofia hun steg ur sengen, fandt frem flaskan och så skjænkte hun mig en sup, en jævlan kranun sup.

Vi som hørte på vi protesterte å sa at så intim med den kongl. fam. kunne han vel ikke være, men da blev gamlingen arg, om jag var, om jag var, jag som har klappat drotning Sofia i røven.

I mai fik jeg avgangsexamen med 1,46 i hovedkarakter. Jeg gik å drømte om å få så mange penger at jeg kunne gå enten Kristiania Tekn. skole eller Horten Tekn. som en av mine lærere på aftensskolen talte med meg om det

---

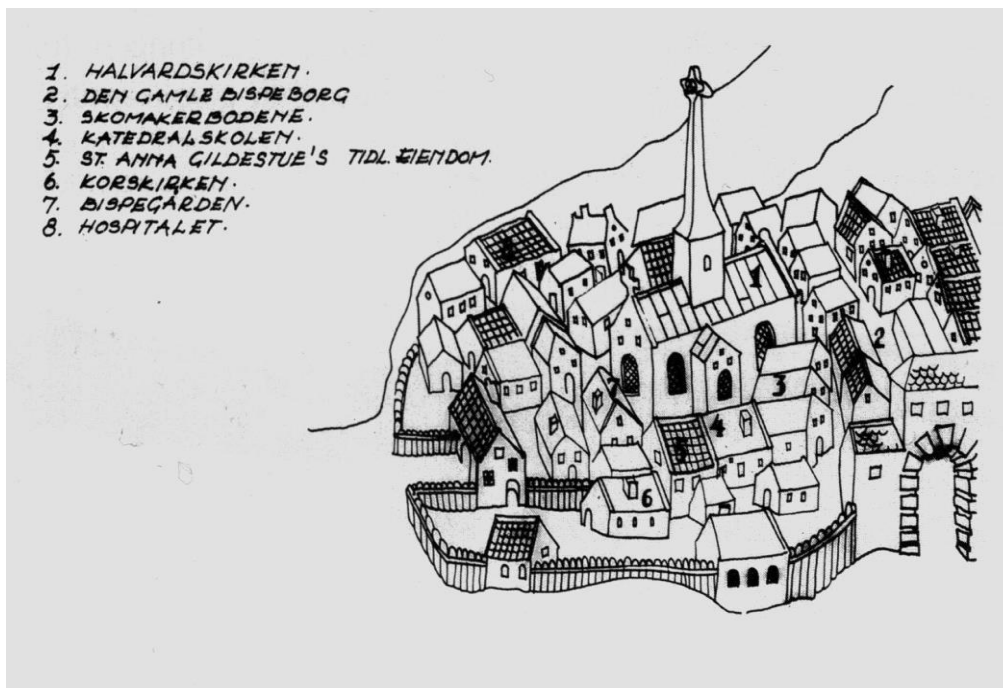
⁵¹ Ikke klart hva dette betyr.

flere ganger. Men det var nok bare en vakker drøm for det blev desværre ikke mere.

Lørdagene var det repetisjon av skolens saker, og da holt hun også på i butikken til både kl. 22 og 23. Men søndagene holt vi isammen, de var vore. Vi drømte som andre unge mennesker om en søt liten hytte ned ved sjøen. Jeg hadde alt i lang tid hat det man kaller fast følge. Lærte hende å kjenne på danseskolen i 1898 og blev sterkt engagert med engang, om ikke akkurat fast ansat. (Lidt mer om danseskolen). Ja, etter snart 55 års ægteskap kan jeg si at bedre pengeanbringelse end de kr. 15,- som et dansekurs kostet det har jeg aldrig, aldrig gjort siden i livet.

En dag ut på høsten talte jeg med min tidligere chef ved jernb. maskining. Paul Hoff, idet han passerte min arbeidsplass ute på Skabo. Han uttalte sin misnøie med at jeg hadde sluttet ved jernbanen. Kort tid etter kom Skabos chef dir. Heiberg å sa at jeg måtte reise ut i Bispegaten til maskiningeniøren. Han spurgte meg om jeg ville reise til Narvik å ta plass ved Luossavøra-Kiirunavøra Aksjebolag som fyrbøter. De trængte lokomotivmenn til sine lokomotiver som skulle utføre skiftingen på Malmbolagets skiftetomter i Narvik. Lønnen var kr. 100,- pr. måned + 10 øre pr. time som fyrbøter og 20 øre som fører, men jeg måtte tiltræ med engang. Jeg slog til. Min mor sørget mye over at yngstegutten skulle reise, men jeg og følget var enige om å prøve. Tænkte først å få tjent lidt penger til skoleutdannelse, men isteden blev det giftermål og en fik og en fik nok med å skaffe tilveie det daglige brød.

(Aksel Lunders videre beretning om sitt liv i de etterfølgende årene foregår på andre steder enn i Gamlebyen – i Narvik og på Rjukan).

Gamlebyen – et historisk skattkammer

Gamlebyen er kjent for sin middelalderby – for ruinene. Noen av disse forteller om en svunnen storhetstid, som nådde sitt høydepunkt under kong Håkon Magnus V, da Oslo ble rikshovedstad. Håkon Magnus ble kronet i Hallvardskirken i 1299 og giftet seg samme år med dronning Eufemia av Rügen. Tegningen over, av tidligere byantikvar Kjeld Magnussen, er basert på et relieff på Frederik IIs sarkofag i Roskilde domkirke. Det er det tidligste, bevarte bilde av Oslo, slik byen kan ha sett ut på midten av 1500-tallet. Gamlebyen i Oslo har over 1000 år med rik byhistorie.

Gamlebyen historielag har som formål å verne om, og ta vare på, Gamlebyens kulturminner og 1000 år med byhistorie. Historielaget ble stiftet 23. oktober 1996.

Gamlebyen historielag ser det som viktig å skape interesse for, og spre kunnskap til bydelens innbyggere om den lokale historien.

Alle som støtter vårt formål, og vil arbeide for våre målsetninger er velkommen til å bli medlem i Gamlebyen historielag.

Besøk Gamlebyen historielags hjemmeside: <https://www.gamlebyen-historielag-oslo.no/>

Gamlebyen historielags skriftserie - utgivelser

1. *Lov og rett i MA – Rettssystem og rettsaker fra Oslo ca 1300*, av Tine Berg Floater
2. *Barndom i Oslo Ladegård*, av Jo Tenfjord
3. *Barndomsminner*, av John E. Abelson
4. *Tiggerordener i de norske byene i middelalderen*, av Inger-Johanne Ullern
5. *Forstaden under Ekebergåsen*, av Lars Thue
6. *Oslos oppkomst*, av Petter B Molaug
7. *Rikshovedstaden Oslo*, av Hege Roaldset
8. *Småglimt, dikt og bruddstykker fra Gamlebyens historie*, diverse bidragsyttere
9. *Småhusbebyggelsen fra 1860-årene i Ekebergskrånningen – beskrivelse og registrering*, av Tove Larsen og Helge Godø
10. *Arupsgate i 1930-årene*, av John E. Abelson
11. *Oslo katedralskole i middelalderens Oslo*, av Karl Gervin
12. *Sigrid Undset og Gamlebyen*, av Liv Bliksrud
13. *Min barndom og ungdomstid i Gamlebyen på slutten av 1800-tallet*, av Aksel Lunder

© Gamlebyen historielag – 2025

Gamlebyen historielags skriftserie

ISSN: 1503-5751